

Wie zet de eerste stap?

IJburg als 'wijk zonder scheidslijnen': de beleving van bewoners met een beperking

Maaïke Dautzenberg
Renee Nijenhuis

Wie zet de eerste stap?

IJburg als 'wijk zonder scheidslijnen': de beleving van bewoners met een beperking

Amsterdam, 17 september 2009

Maike Dautzenberg
Renee Nijenhuis

Met medewerking van:
Renate Ebbenhorst
Theo Nelissen

Eindredactie: Kees Neefjes

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Onderzoeksaanpak	7
2.1	Vraagstelling	7
2.2	Onderzoeksaanpak	7
2.3	Analyse en verslaglegging	9
2.4	Generaliseerbaarheid	10
3	Sociale integratie van mensen met een beperking in de buurt	11
3.1	Wmo en participatie	11
3.2	Behoeftte aan de bureu	12
3.3	Bewoners met een beperking	13
3.4	Conclusies	16
4	Resultaten	17
4.1	De Veste: wooncomplex voor rolstoelgebonden bewoners	17
4.2	Navarea: jonge mensen met een licht verstandelijke beperking	23
4.3	Eigenwijs: woongroep voor meervoudig gehandicapte meiden	28
4.4	Kaos: woongroep voor mensen met psychische problemen	33
4.5	Omwonenden	39
5	Samenvatting en conclusies	43
	Bijlage	49
Bijlage 1	Literatuurlijst	51

1 Inleiding

IJburg is een bijzonder grootstedelijk woongebied. Gelegen op 20 minuten reistijd van hartje Amsterdam, is het één van de weinige nieuwbouwwijken die gebouwd zijn vlakbij het centrum van een grote stad. De wijk maakt verschillende groeispurten door. Zo woonden er in 2006 ruim 3000 inwoners, terwijl in 2008 alweer de 10.000^e bewoner werd ingeschreven.

Het achterliggend concept van IJburg is het streven een 'wijk zonder scheidslijnen'¹ te zijn. Kenmerkend daarvoor is dat op IJburg mensen van allerlei pluimage door elkaar wonen. Of het nu gaat om mensen met en zonder een beperking, of bewoners uit verschillende lagen van de bevolking, zoals sociale huur- en koopwoningen. Het streven is dat bewoners keuzevrijheid ervaren in leefstijl en de manier van wonen, en dat al deze verschillende typen bewoners prettig met elkaar samenleven in de wijk.

Voor de bewoners met een beperking houdt de wijk zonder scheidslijnen in dat zij een sluitend aanbod van woon-, zorg- en welzijnsdiensten aangeboden krijgen, dat wil zeggen compleet en samenhangend (integraal). Wat de voorzieningen in de wijk betreft, geldt het principe van 'bijzonder voor algemeen' en 'algemeen voor bijzonder'. Bijzonder voor algemeen houdt in dat voorzieningen voor bijzondere groepen – dat wil zeggen mensen met een beperking - ook beschikbaar zijn voor andere bewoners. Algemeen voor bijzonder houdt in dat de algemene voorzieningen ook gebruikt kunnen worden door bewoners met een beperking, de zogeheten 'bijzondere groepen'. Verder is het streven dat voorzieningen en diensten aansluiten op de behoeften van bewoners, en dat deze goed bereikbaar zijn voor bewoners met een beperking. Dat impliceert dat er geen speciaal vervoer geregeld hoeft te worden, omdat de woonomgeving zodanig is ingericht dat - ook de commerciële - voorzieningen goed toegankelijk zijn en omdat er vervoer is 'waar iedereen in kan'². Volgens het principe van de multifunctionele stadswijk, vinden mensen met een beperking die nu aangewezen zijn op activiteitencentra of sociale werkvoorzieningen, werk in de wijk. Dat kan bijvoorbeeld door dagverblijven tot grand cafés te ontwikkelen en activiteitencentra tot accommodaties met een educatieve, informatie, kunstzinnige of anderszins maatschappelijke functie³.

De sociale doelstellingen van de wijk zonder scheidslijnen zijn echter nooit getoetst aan de ervaringen van bewoners met een beperking: hoe beleven zij het gemengde wonen? Is het bestuurders- en beleidsretoriek, of resulteert de aanpak in IJburg echt in de sociale integratie van bewoners met een beperking? Leidt de haast 'ontworpen' diversiteit tot meer diverse sociale contacten? En hoe toegankelijk en op de behoefte van mensen met een beperking afgestemd zijn de voorzieningen op IJburg? Verder is het de vraag wat de gemeente en andere instellingen nog kunnen bijdragen aan het verbeteren van de leefbaarheid en sociale samenhang op IJburg, met name voor bewoners met een beperking.

Noot 1 Zie o.a. *Convenant wijk zonder scheidslijnen*, 12 juni 2007 en Lammers & Reijndorp 1999.

Noot 2 Bart Lammers & Arnold Reijndorp (1999). *IJburg een wijk zonder scheidslijnen. Nieuw land, nieuwe structuren van wonen, zorg en welzijn*.

Noot 3 - ib. -

Om een antwoord te vinden op de bovenstaand vragen is aan DSP-groep gevraagd onderzoek te doen. In dit rapport geven wij de resultaten van dat onderzoek weer, dat de vorm had van een kwalitatieve verkenning, uitgevoerd tussen april en juli 2008. Als zodanig maakte het onderzoek deel uit van het grote VWS-project 'Wmo in de buurt', waarin negen buurttrajecten 'leefbaarheid en sociale samenhang' zijn geëvalueerd in allerlei verschillende wijken en buurten in Nederland⁴. IJburg was één van die wijken.

De vragen die we in dit onderzoek stellen is: hoe beleven bewoners met een beperking, die zelfstandig in de wijk wonen, de onderlinge contacten, de leefbaarheid en de sociale diversiteit op IJburg? Uniek aan dit onderzoek is dat we ook aan omwonenden hebben gevraagd: Wat vindt u van het gemengd wonen? Hoe ervaart u het hebben van burens met een beperking? Welke voorzieningen zouden voor u de leefbaarheid en sociale samenhang in de wijk kunnen verbeteren?

Leeswijzer

In de komende hoofdstukken beschrijven we eerst de onderzoeksvragen en de onderzoekaankpak. Vervolgens vatten we samen wat bekend is uit de literatuur over de contacten die mensen met beperking hebben in hun buurt. Dit plaatsen we tegen de achtergrond van de Wmo.

In de daarop volgende hoofdstukken komen de resultaten van de interviews aan bod met bewoners die in beschermde woonvormen in de wijk wonen, en met hun directe omwonenden. In het laatste hoofdstuk vatten we samen en trekken we conclusies: wat betekenen de resultaten en welke verbeteringen zijn er mogelijk in de wijk?

Dankwoord

Ten aanzien van het stadsdeel Zeeburg en de Marktmeester van IJburg spreken wij onze erkentelijkheid uit voor de ondersteuning bij de uitvoering van het onderzoek en de financiën die het geheel mogelijk hebben gemaakt. Maar in het bijzonder willen we de bewoners van IJburg danken, en vooral degenen die in alle openheid hun kwetsbare kanten met de onderzoekers hebben willen delen. Daarbij willen zeker niet de ouders van bewoners vergeten, en de medewerkers van De Veste, die alle medewerking hebben verleend. Zonder hen had dit onderzoek niet plaats kunnen vinden.

Om de privacy van betrokkenen te beschermen, hebben we hun namen en geslacht gefingeerd.

Noot 4 Zie www.wmoindebuurt.nl.

2 Onderzoeksaanpak

2.1 Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag luidde:

Aan welke sociale contacten, activiteiten en voorzieningen in de wijk hebben bewoners met een beperking, en hun directe omwonenden, behoefte, zodat zij zich meer thuisvoelen op IJburg?

De term 'mensen met beperking' verwijst naar een zeer divers samengestelde groep. Het gaat dan enerzijds om bewoners met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking, en anderzijds om bewoners een psychiatrische aandoening die zelfstandig in de wijk wonen. Er is uiteraard een groot verschil tussen bewoners die vanwege hun beperking veel directe zorg en begeleiding nodig hebben, en degenen met een psychiatrische achtergrond die net als iedere andere bewoner gewoon zelfstandig in de wijk wonen. Voor alle bewoners geldt dat zij wonen in een woongroep of beschermde woonvorm. Sommigen wonen in zelfstandige appartementen, maar zijn wel een bewonersgroep in de zin dat ze op dezelfde galerij wonen en een gemeenschappelijke ruimte delen. Anderen vormen een echte woongroep met eigen kamers en gemeenschappelijke ruimtes in één woning. Dat laatste geldt vooral voor de jongere bewoners met een verstandelijke beperking.

De algemene onderzoeksvraag omvat de volgende vier deelvragen:

- 1 *Sociale netwerken*
 - a Hoe zien de sociale netwerken van bewoners met en zonder beperking er uit?
 - b In hoeverre maken andere wijkbewoners daar deel van uit?
- 2 *Contacten in de buurt*
 - a Is er behoefte aan meer contact met andere wijkbewoners?
 - b Aan welk soort contact is behoefte?
- 3 *Dagelijkse bezigheden*
 - a Wat zijn de dagelijkse bezigheden van mensen met een beperking?
 - b Ervaren bewoners IJburg als een multifunctionele stadswijk?
- 4 *Voorzieningen*
 - a Hoe bereikbaar en toegankelijk zijn de huidige voorzieningen?
 - b Aan welke algemene en bijzondere voorzieningen en activiteiten hebben bewoners – met name degenen met een beperking - behoefte?

2.2 Onderzoeksaanpak

Gezien de onderzoeksgroep en de vraagstelling was het nodig persoonlijke interviews af te nemen. Het onderzoek was dan ook kwalitatief en - gezien de beperkte schaal - verkennend van aard.

Onderzoeksgroep

Er waren twee typen onderzoeksgroepen: bewoners met en omwonenden zonder beperking.

Bewoners met een beperking

Wat betreft de bewoners met een beperking, ging het om mensen die in de wijk wonen, al dan niet in een voor rolstoelen aangepaste woning. We hebben interviews afgenomen met bewoners van vier woonvormen:

- Kaos, een woongroep van zes mensen, waarvan er vijf een psychiatrische achtergrond hebben;
- Navarea, een woongroep van in totaal acht bewoners met een verstandelijke beperking;
- Eigenwijs, beter bekend als de IJburg Angels: een woongroep van zes jonge vrouwen met een lichamelijke en verstandelijke beperking;
- De Veste: een beschermde woonvorm met negentien zelfstandige aangepaste woningen voor mensen met een lichamelijke - en deels verstandelijke - beperking.

De bewoners zijn benaderd via centrale contactpersonen die bekend waren bij de Marktmeester van IJburg, die samen met Stadsdeel Zeeburg opdrachtgever van het onderzoek was.

Woongroep KAOS is benaderd via hun vaste contactpersoon, die de onderzoekers al kenden van een ander onderzoek op IJburg. Navarea en Eigenwijs zijn ouderinitiatieven. Via de ouders en vervolgens via de begeleiders is contact met de bewoners van Navarea en Eigenwijs gezocht.

Het contact met de zorgvoorziening De Veste verliep via de leidinggevenden van de zorginstelling.

Alle geïnterviewden, ouders en woonbegeleiders kregen van tevoren een brief toegestuurd met uitleg over het onderzoek en de vragen die zouden worden gesteld. Vervolgens werden via de telefoon afspraken gemaakt voor een interview. Over het algemeen ontmoetten wij welwillendheid en bereidheid om mee te werken aan het onderzoek.

Omwonenden

Omwonenden zijn benaderd middels een introductiebrief, die huis-aan-huis werd verspreid. Rond elke woongroep of woonvoorzieningen zijn 25 tot 30 brieven in de bus gedaan bij omwonenden aan de overkant van de straat, in de woonblokken rondom, en/of in hetzelfde appartementengebouw. Zij konden een antwoordstrook terugsturen wanneer ze *niet* wilden meedoen aan het onderzoek. Bewoners van wie het telefoonnummer te vinden was op internet, zijn eerst gebeld. Bij de andere bewoners is huis-aan-huis langsgegaan met het verzoek om een afspraak voor een interview.

Interviews

Mensen met een beperking

Van de woongroep Kaos zijn vier bewoners geïnterviewd, bij Navarea vijf, bij Eigenwijs drie en bij de Veste zeven. In totaal waren dat achttien personen, gemiddeld bijna vijf per woongroep. Een deel van de bewoners is niet geïnterviewd omdat ze niet wilden meedoen, niet in staat waren tot een interview (vanwege het ontbreken van communicatieve vaardigheden) of geen tijd hadden op dat moment.

Daarnaast zijn ter plekke nog zeven interviews afgenomen: twee met ouders en één groepsgesprek en vier individuele gesprekken met verzorgend of begeleidend personeel. Het ging om de ouders van een bewoner van Eigenwijs, begeleiders van Eigenwijs, een groepsgesprek met de verzorgers van bewoners van De Veste, en een apart gesprek met de kwartiermaker van sociaal restaurant De Stek, dat deels gerund wordt door wijkbewoners met een psychiatrische achtergrond.

De interviews waren semi-gestructureerd met open vragen die werden gesteld aan de hand van een interviewleidraad. De duur varieerde tussen de twintig minuten en anderhalf uur. De duur van een interview werd vooral bepaald door het vermogen en de bereidheid van respondenten om te praten. Sommige respondenten met een beperking op het communicatieve vlak -bijvoorbeeld het spraakvermogen - waren alleen in staat om korte zinnen uit te spreken en hadden tijd nodig om deze te formuleren. Anderen waren zeer welbespraakt.

Tijdens het interview kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:

- dagelijkse bezigheden;
- thuisvoelen op IJburg;
- samenstelling en omvang van sociale netwerk;
- frequentie en type contact met omringende bewoners of andere bewoners in de wijk;
- behoefte aan meer contact met buurt/wijkbewoners;
- rol die begeleiders hier tot nu toe in gespeeld hebben;
- voorwaarden waaronder ze (eventueel meer) contact willen;
- behoefte aan voorzieningen of ontmoetingsactiviteiten in de wijk waardoor ze zich meer zouden thuisvoelen op IJburg.

Omwonenden

Onder omwonenden zijn in totaal 24 interviews afgenomen, wat neerkwam op 4-5 omwonenden per woongroep van mensen met een beperking. Deze interviews zijn deels face-to-face bij mensen thuis afgenomen, en deels telefonisch. Daarbij werd gebruik gemaakt van ongeveer dezelfde interviewleidraad. De interviewduur varieerde van 20 tot 45 minuten. Tijdens het interview kwamen de volgende onderwerpen aan de orde:

- thuisvoelen op IJburg;
- sociale contacten in de wijk en contacten met bewoners met een beperking uit de woongroep;
- behoefte aan meer contact met bewoners met een beperking:
 - voorwaarden waaronder ze bereid zijn tot meer contact;
 - behoefte aan voorzieningen of activiteiten in de wijk waardoor ze zich meer thuisvoelen op IJburg.

Interviewers

De interviews zijn afgenomen door onderzoekers van DSP-groep, en door twee assistent-onderzoekers die gedragswetenschappen studeerden aan de universiteit. Het onderzoek stond onder leiding van een senior onderzoeker van DSP-groep.

2.3 Analyse en verslaglegging

Van elk interview is een interviewverslag gemaakt, waarbij gestreefd is naar een zo letterlijk mogelijke weergave. Ongeveer de helft van de interviews is letterlijk getranscribeerd. De reden is dat dit voor één van de interviewers een voorwaarde was omdat zij de interviews gebruikte voor haar bachelor

onderzoek. Alle interviews zijn op dezelfde kwalitatieve wijze geanalyseerd aan de hand van analyseschema's. Uit privacy-overwegingen is de verslaglegging zodanig, dat de ingebrachte onderwerpen en uitspraken niet te herleiden zijn tot individuele personen. De namen en sekse van de bewoners in de portretten zijn gefingeerd.

2.4 Generaliseerbaarheid

De helft tot driekwart van de bewoners in de verschillende beschermde woonvormen hebben we gesproken. Dat geeft een redelijke basis voor representativiteit en generaliseerbaarheid van de gegevens. Wel is het zo dat degenen die we niet hebben gesproken, vooral mensen waren die niet in staat of niet bereid zijn verbaal te communiceren met interviewers. Een deel van hen kan ook niet of in beperkte mate communiceren met medebewoners en omwonenden. Met andere woorden, we hebben de meest open en toegankelijke bewoners gesproken, wat een zekere positieve *bias* in de antwoorden zal hebben opgeleverd.

Wat de omwonenden betreft, was het niet eenvoudig deelnemers voor het onderzoek te vinden. Veel mensen waren overdag niet thuis of hadden geen traceerbaar telefoonnummer. Dat had tot gevolg dat de respons van vier tot vijf deelnemers op 25 tot 30 verspreide brieven erg laag was (15 tot 20%). Ook hier denken we dat we vooral de meer welwillende bewoners hebben bereikt, hetgeen eveneens de antwoorden in positieve zin zal hebben vertekend.

Het aantal van 24 geïnterviewde omwonenden is erg laag, in verhouding tot de hele groep van omwonenden van woongroepen met een beperking, en zeker in verhouding tot de gehele bevolking van IJburg. Desondanks is er reden te veronderstellen dat de antwoorden een zekere representativiteit hebben. Tijdens de interviews bleek namelijk dat er na circa twintig interviews saturatie optrad, de verzadiging van dataverzameling. Binnen kwalitatief onderzoek is saturatie van gegevens het criterium om geen nieuwe respondenten toe te voegen aan het onderzoek. Omwonenden gaven namelijk op een gegeven moment vergelijkbare antwoorden. Met andere woorden, we hoorden niets nieuws meer.

Uiteraard kunnen we op basis van dit onderzoek, vanwege de kwalitatieve aard, geen cijfermatige conclusies trekken noch aangeven wat de frequentie van het voorkomen van bepaalde meningen is. Desondanks durven we wel conclusies te trekken over de algemene tendens en grote lijnen. Voor nuanceringen en analyses naar subgroepen van bewoners is aanvullend onderzoek nodig.

3 Sociale integratie van mensen met een beperking in de buurt

In dit hoofdstuk geven we een kort overzicht van eerder uitgevoerd onderzoek naar de behoefte en aard van sociale contacten tussen burens, ook wat betreft bewoners met een beperking die in de wijk wonen. We starten met een paragraaf over hoe deze sociale contacten bezien moeten in relatie tot de komst van de Wmo.

3.1 Wmo en participatie

De Wmo is in 2007 formeel in werking getreden. Deze wet symboliseert de overgang van de verzorgingsstaat naar de activerende participatiemaatschappij, waarin wordt gestreefd naar zoveel mogelijk 'meedoen' en participatie van alle burgers⁵. Dit streven is terug te vinden in het eerste prestatieveld: 'het bevorderen van de sociale samenhang in, en leefbaarheid van, dorpen, wijken en buurten'. Maar het weerspiegelt zich ook in het vijfde prestatieveld: 'het bevorderen van de deelname aan het maatschappelijk verkeer en zelfstandig functioneren van mensen met een beperking'. Gemeenten zijn daar nu verantwoordelijk voor, en krijgen er ook de financiële middelen voor van het Rijk.

De ambitie van zoveel mogelijk maatschappelijke participatie door mensen met een fysieke of psychische beperking, bestond al voor de komst van de Wmo. Hetzelfde geldt voor 'extramuralisering', later de 'vermaatschappelijking van de zorg' genoemd. Al sedert de jaren zeventig is het streven zorg en hulp zoveel mogelijk thuis te bieden, en zo min mogelijk in afgeschermded zorginstellingen. Het beleidsdoel van vermaatschappelijking van de zorg is in de loop van de tijd wel steeds ruimer opgevat. Werd aanvankelijk vooral bedoeld op het verlenen van professionele zorg buiten de muren van een instelling, met de Wmo is dit verbreed tot het verantwoordelijk stellen van de samenleving als geheel. Daarmee worden alle burgers en bewoners geacht zich te bekommeren om hun medebewoners die minder makkelijk mee kunnen komen. Dit voegt een specifieke normatieve component toe aan vermaatschappelijking, namelijk de connotatie van iets goeds en sociaals, dat door iedereen wordt gewenst. Maar ook een burgerplicht waaraan bewoners in wijken en buurten een bijdrage behoren te leveren⁶.

Tegelijkertijd is er veel kritiek. Vooral professionals maken zich zorgen over vereenzaming en het potentiële sociaal isolement van bewoners met een beperking. Vaak hebben deze bewoners een zeer klein sociaal netwerk en ontbreekt het hen aan de vaardigheden om makkelijk contact te leggen in hun leefomgeving.

Binnen de Wmo wordt de sociale solidariteit van burgers voor elkaar benadrukt en van overheidswege heerst het idee dat bewoners in een wijk het sociale vangnet moeten vormen voor hun kwetsbare medebewoners. De sociale integratie van mensen met een beperking in hun woonomgeving, bestaat echter bij de gratie van het 'absorptievermogen' van de wijk en haar

Noot 5 WRR 2006.

Noot 6 Zie Kwekkeboom 2004.

bewoners⁷. Dit roept de vraag op of 'gewone burgers' bereid zijn tot meer contact met en hulp aan medebewoners met een beperking. Wat kunnen we in dat opzicht realiter verwachten? Voelen 'gewone' burgers zich verantwoordelijk voor bewoners met een beperking? Of zien zij hier primair een taak voor de familie of zorginstellingen?

Deze laatste vraag kan echter ook worden omgedraaid: wat willen mensen met een beperking zelf? Zitten zij wel te wachten op meer contact en hulp van buurtbewoners? Met andere woorden, in hoeverre hebben zij zelf behoefte aan meer inclusie⁸?

In de volgende paragrafen geven we een overzicht van recente literatuur over de behoefte aan burenccontact, zowel bij mensen met als zonder beperking.

3.2 Behoeftte aan de buren

Recent onderzoek door het SCP (2008) laat zien dat de meeste Nederlanders waarde hechten aan een goed contact met de buren, al zijn de feitelijke banden zwak⁹. Daarmee zijn deze banden echter niet minder belangrijk: dankzij die contacten voelen mensen zich thuis en veilig in en rond hun woning. Ook voor het uitwisselen van kleine praktische hulp, zoals de sleutels in bewaring houden en de planten water geven tijdens vakanties, geldt dat een goede buur beter is dan een verre vriend. Zeker in geval van nood en incidentele hulp geeft het een veilig gevoel wanneer men een beroep op de buren kan doen.

Maar vaak blijft het bij dit type contacten – de uitzonderingen daargelaten. Voor meer structurele hulp en zorg valt men terug op familie of goede vrienden¹⁰. Slechts 6% van de Nederlandse mantelzorgers geeft dit type hulp of zorg aan een buurman of buurvrouw¹¹.

Over het buurtleven heersen nostalgische beelden. 'Vroeger' waren buurten nog hechte sociale gemeenschappen¹². Het platteland wordt daarbij vaak gezien als een soort ideaal waar het 'echte gemeenschapsleven' nog volop bloeit, zoals dat ooit het geval was in de buurten en wijken van de stad. SCP onderzoek (2008) laat echter zien dat de verschillen tussen stad en platteland klein zijn¹³. Bewoners in wijken en buurten, of het nu op het platteland of in de stad is, willen zich vrij voelen in het huiselijke domein, en stellen geen prijs op te veel bemoeienis van buren. Zij willen hun eigen keuzes maken en niet te veel tijd doorbrengen met de buren: de wereld buiten de buurt is namelijk steeds beter bereikbaar en belangrijker geworden¹⁴. Zeker wanneer buren veel verschillen in leefstijl, vindt men het beter om een zekere afstand te bewaren.

Net als op het platteland, hebben ook stedelingen regelmatig contact met hun buren: 68% van hen geeft aan minimaal wekelijks contact te hebben met de eigen buren. Buurten waar bewoners aangeven elkaar te kennen en te begroeten, zijn dezelfde buurten als waar men verwacht op hulp van de

Noot 7 Cardol e.a. 2005, 2006.

Noot 8 Kwekkeboom e.a. 2004.

Noot 9 Zie ook Dautzenberg e.a. 2008a; van der Lans 2003.

Noot 10 Schnabel e.a. 2008; Dautzenberg e.a. 2008a; van der Lans 2003.

Noot 11 Schnabel e.a. 2008.

Noot 12 Zie ook Dautzenberg e.a. 2008b; RMO 2009.

Noot 13 Schnabel e.a. 2008.

Noot 14 Schnabel e.a. 2004.

buren te kunnen rekenen. Ook blijkt dat mensen die zich betrokken voelen bij hun burens, gelukkiger zijn en tevredener met hun woonomgeving dan mensen die dergelijke betrokkenheid niet voelen¹⁵.

Ten aanzien van hulprelaties blijkt in de praktijk dat zowel de burens op het platteland als in de stad weinig hulp van elkaar ontvangen. Boodschappen doen voor elkaar, een lift geven of persoonlijke verzorging bieden – allemaal vormen van mantelzorg - wordt toch door de directe familie gedaan. Burens komen meestal pas in actie wanneer er geen familie is, wanneer deze te ver weg woont of vanwege andere redenen geen hulp kan bieden. Daarbij speelt mee dat bij burensrelaties – net als bij vriendschappen - wederkerigheid van belang is. Dat staat haaks op een afhankelijkheidsrelatie die het zorgen voor een zieke of iemand met een beperking met zich meebrengt.

Kortom, het sociale vangnet dat burens aan elkaar kunnen bieden, is beperkt. De meeste burens hebben geen diepgaande relaties met elkaar, waarbij ze vanuit het verleden veel geïnvesteerd hebben over en weer. Dan geldt: wie weinig gegeven heeft, ontvangt ook weinig.

De oriëntatie op - en de behoefte aan contacten in de buurt, blijkt vooral te verschillen naar levensfase en levenssituatie. Oudere bewoners, die beschikken over meer tijd, evenals minder mobiele ouderen, zijn in sterkere mate gericht op de buurt en bovendien afhankelijker van de contacten vlakbij huis. Hetzelfde geldt voor bewoners met opgroeiende kinderen. Maar hoe zit het dan met mensen met een beperking? In hoeverre zijn zij op de buurt georiënteerd en tegen welke belemmeringen lopen zij aan?

3.3 Bewoners met een beperking

In deze paragraaf maken we onderscheid naar bewoners met een lichamelijke of motorische beperking, bewoners met een verstandelijke beperking en bewoners met een psychiatrische achtergrond. We realiseren ons dat dit onderscheid kunstmatig is: voor sommige bewoners geldt dat zij zowel een lichamelijke als verstandelijke beperking hebben. Bovendien zijn de individuele verschillen binnen, maar ook tussen, de onderscheiden groepen heel groot.

Bewoners met een lichamelijke beperking

Onderzoek van Cardol e.a. (2005, 2006) laat zien dat de overgrote meerderheid - namelijk 80% - van de mensen met een lichamelijke beperking zich thuis voelt in hun buurt. Het grootste deel van hen geeft aan zich ook verantwoordelijk te voelen voor de leefbaarheid van de buurt, al vindt 50% dat de mensen in de buurt elkaar over het algemeen niet goed kennen. Bewoners met een lichamelijke beperking (vaak rolstoelgebonden) lopen vooral tegen mobiliteitsproblemen aan. Losse stoeptegels kunnen riskante obstakels zijn, evenals steile hellingen, opstapjes in het openbaar vervoer, drempels en stoepranden. Sommigen noemen ook de smalle deuren wanneer zij zichzelf in de publieke ruimte willen verplaatsen¹⁶. Ook uit ander onderzoek blijkt dat mensen met een lichamelijke beperking veel belang

Noot 15 Hier kan men zich hier afvragen hoe de causale relatie loopt: maakt de betrokkenheid bij de woonomgeving hen gelukkiger? Of raken (basaal) gelukkige en tevreden mensen makkelijker betrokken bij hun omgeving?

Noot 16 Cardol e.a. 2005, 2006.

hechten aan de toegankelijkheid van gebouwen en voorzieningen¹⁷. Een buurtschouw door rolstoelgebonden bewoners van IJburg bevestigt dit beeld: zij kunnen basale voorzieningen zoals winkels, de tandarts en de huisarts niet bereiken. Vanwege bijvoorbeeld ongelukkige aanlegkeuzes voor afritten en auto's die voor die afritten geparkeerd staan, zijn zij vaak gedwongen allerlei omwegen maken om van de stoep af te kunnen¹⁸. In werkelijkheid is de publieke ruimte en voorzieningen, ook in IJburg als wijk zonder scheidslijnen, daarmee niet erg toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking. Het gebrek aan toegankelijkheid heeft ook een financiële kant. Onderzoek laat zien dat het deze bewoners vaak aan financiën ontbreekt om sociale contacten met anderen aan te gaan en te onderhouden¹⁹.

Een ander probleem dat bij herhaling wordt genoemd is de negatieve beeldvorming: mensen met een lichamelijke beperking willen gewaardeerd worden om wie zij zijn, zonder dat hun beperking daarbij een rol speelt. Zij wensen niet benaderd te worden als zouden zij ook verstandelijke beperkt zijn. Kennelijk is dat niet vanzelfsprekend. Deze beeldvorming en reacties van medebewoners belemmeren hen in het aangaan van sociale contacten²⁰.

Bewoners met een verstandelijke beperking

Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking hebben vooral sociale contacten met hun eigen familie, begeleiders, of met vrienden die eveneens een verstandelijke beperking hebben. Buiten deze mensen om hebben zij doorgaans weinig contact met bewoners zonder beperking, ook niet met mensen in hun buurt of wijk. Desalniettemin heeft tweederde van de mensen met verstandelijke beperking wel het gevoel erbij te horen in hun buurt²¹. Degenen die bij familie of met hun partner wonen, hebben vaker het gevoel erbij te horen dan degenen die met andere mensen met een verstandelijke beperking samen wonen. Bovendien voelt 90% zich veilig in de eigen buurt. Bewoners die zich niet veilig voelen ervaren dat vooral 's avonds, wanneer het donker is.

De ervaringen van mensen met een verstandelijke beperking met contacten met hun buurtbewoners verschillen sterk. De een wordt met enige regelmaat gepest door kinderen, de ander heeft een joviaal contact met - meestal één - buurman of buurvrouw²². Ongeveer de helft is tevreden met zijn of haar persoonlijke netwerk. Een aanzienlijk aantal van de mensen met een verstandelijke beperking, bijna een derde, zou echter ook graag nieuwe mensen ontmoeten²³. Slechts 6% geeft expliciet aan graag mensen *zonder* een beperking te willen ontmoeten²⁴. De rest maakt het niet uit, of geeft de voorkeur aan mensen die ook een verstandelijke beperking hebben, omdat het contact dan vaak minder moeizaam verloopt²⁵.

Volgens Verplanke e.a. (2008) durven mensen met een verstandelijke beperking vaak geen initiatief te nemen en ontbreekt het hen soms ook aan de sociale vaardigheden: ze weten niet zo goed hoe ze nieuwe contacten met 'gewone' mensen moeten leggen. Wat hen belemmert om deel te nemen

Noot 17 Ahdidouch 2007.

Noot 18 Spierings & van Bentum. 2008. *ZIN: Zeeburg INclusief; verslag buurtschouw IJburg*.

Noot 19 Cardol e.a. 2005, 2006; Groenendijk & Dautzenberg 2007.

Noot 20 Groenendijk & Dautzenberg 2007.

Noot 21 Cardol e.a. 2007.

Noot 22 Groenendijk & Dautzenberg 2007.

Noot 23 Verplanke e.a. 2008, Cardol e.a. 2007.

Noot 24 Cardol e.a. 2007.

Noot 25 Ahdidouch 2008.

aan buurtactiviteiten is angst om niet serieus genomen te worden, maar ook geldgebrek en zelf al een volle dagagenda hebben.

Sociale contacten in de buurt lijken vooral te staan of te vallen bij de persoonlijkheid van betreffende bewoner en de *goodwill* van één of twee burens. Er zijn mensen met een verstandelijke beperking die geen contact hebben met de burens, niet omdat zij dat niet willen, maar omdat ze bang zijn om afgewezen te worden, of zichzelf niet op hun gemak voelen onder mensen zonder beperkingen. Daarbij kunnen negatieve ervaringen uit het verleden een rol spelen²⁶. Wanneer een bewoner alleen woont en/of een klein netwerk heeft, ligt eenzaamheid daarmee altijd op de loer.

Mensen met een psychiatrische achtergrond

Bewoners met een psychiatrische achtergrond blijken niet veel waarde te hechten aan de buurt waarin zij wonen²⁷. Zo maken zij weinig gebruik van ontmoetingsplekken in de buurt, en hebben ze geen of slechts beperkte (groet) contacten met hun burens. Meer dan de helft van min of meer zelfstandig wonende respondenten met psychische problemen geeft aan weinig of geen contact met de burens te hebben, ook al groeten de burens vaak wel²⁸. Genoemde redenen hiervoor zijn moeite met het leggen van sociale contacten, burens die geen Nederlands spreken of burens die raar aankijken tegen mensen met psychiatrische problemen.

Buurthuizen of wijkcentra trekken hen vaak niet, om verscheidene redenen. Ze voelen zich er niet thuis, ervaren een drempel, voelen zich bekeken of hebben geen behoefte aan dergelijke ontmoetingsplekken. Sommigen vinden het volhouden van structurele activiteiten lastig²⁹.

Voor het merendeel van de mensen met een psychiatrische achtergrond geldt dat zij een voorkeur hebben voor sociale omgang met gelijkgestemden. Zij voelen zich dan vaak beter begrepen, wat een positief contact bevordert³⁰. Bij mensen zonder dit type beperking stuiten zij vaak op onbegrip en weerstand³¹.

Opvallend daarbij is dat de vrees voor onbegrip soms groter lijkt dan de werkelijk ervaren weerstand. Degenen die aangeven hun burens wel te kennen (iets minder dan de helft), hebben eerder positieve dan negatieve ervaringen. Zij voelen zich geaccepteerd, kunnen een beroep doen op hun burens wanneer dat nodig is, bijvoorbeeld voor de verzorging van een huisdier of planten, en bouwen in sommige gevallen zelfs vriendschapsrelaties op met hun burens³².

Financiën kunnen ook voor mensen met een psychische beperking een belemmering zijn voor deelname aan de maatschappij. Vanwege hun beperking hebben zij immers niet altijd een reguliere baan. Hoewel zij net zo min klagen over hun beperkte budget als degenen met een verstandelijke beperking, en trots uiten op hetgeen zij kunnen bereiken met een beperkt budget, is dit voor beleidsmakers wel iets om rekening mee te houden³³.

Noot 26 Kwekkeboom e.a. 2006.

Noot 27 Verplanke e.a. 2008.

Noot 28 Kwekkeboom e.a. 2006.

Noot 29 Verplanke e.a. 2008.

Noot 30 Verplanke e.a. 2008.

Noot 31 Ahdidouch 2007.

Noot 32 Kwekkeboom e.a. 2006.

Noot 33 Kwekkeboom e.a. 2006.

3.4 Conclusies

Het algehele beeld dat uit de geciteerde literatuur naar voren komt, is dat mensen met een beperking die in een eigen woning in de buurt wonen, deze manier van wonen zeer waarderen. Het zelfstandig wonen resulteert echter niet vanzelfsprekend in contacten met burens en anderen. Hun kwaliteit van leven wordt vooral bepaald door enerzijds de zelfstandigheid die zij hebben verworven, en anderzijds de kwaliteit van het contact met de (professionele) begeleiders³⁴.

In meer algemene zin is burenccontact wel belangrijk voor bewoners, ongeacht of zij wel of geen beperking hebben, maar er is vooral behoefte aan 'groet- en ontmoet contacten' en eenvoudige wederzijdse dienstverlening, en niet aan intieme contacten in de buurt. Bovendien zijn de individuele verschillen en voorkeuren groot: sommige bewoners trekken meer met elkaar op dan anderen, die dat vaak ook niet willen.

Voor rolstoelgebonden of anderszins motorisch beperkte bewoners speelt een specifiek probleem, namelijk dat de openbare ruimte (nog steeds) niet erg toegankelijk is. Onder bewoners met een verstandelijke beperking is opvallend dat een deel van hen meer contacten in de buurt zou willen, maar soms sociaal wat onhandig is en bang niet serieus genomen te worden. Bewoners met een psychiatrische achtergrond vrezen op onbegrip of weerstand te stuiten wanneer zij open zijn over hun aandoening.

De vraag is echter hoe de situatie in IJburg is. Opgezet als een wijk zonder scheidslijnen waar relatief veel bewoners met een beperking wonen die een sluitend aanbod moeten krijgen van wonen, zorg en welzijn, zou deze wijk bij uitstek geschikt moeten zijn om ook deze bewoners zich thuis te laten voelen. Is dit echter ook het geval? Hoe ervaren bewoners met een beperking het wonen op IJburg? Voelen ze er zich thuis en wat missen ze? En vooral: wat vinden de omwonenden van het gemengd wonen?

Uniek aan dit onderzoek is dat ook de omwonenden betrokken zijn. In eerder onderzoek is nooit bevraagd wat 'gewone' vinden van het wonen naast mensen met een beperking, hoe zij tegen hen aankijken en of zij meer contact zouden willen.

Op bovenstaande vragen geven we een antwoord in het volgende hoofdstuk.

Noot 34 Kwekkeboom e.a. 2008.

4 Resultaten

Omdat de woonvormen en settings erg verschillend zijn, en medebepalend zijn voor de beleving van het zich thuisvoelen op IJburg en de contacten in de buurt, beschrijven we de ervaringen van bewoners in dit hoofdstuk naar woonvorm, en niet per 'doelgroep' en type beperking. Omdat de meningen van de verschillende omwonenden weinig verschillen naar woonvorm, beschrijven we deze als één groep. Een aantal geïnterviewde bewoners met een beperking hebben we geportretteerd. Deze zijn te vinden in tekstkaders.

4.1 De Veste: wooncomplex voor rolstoelgebonden bewoners

De Veste is een woonvoorziening voor twintig mensen met een lichamelijke beperking, die allemaal een eigen zelfstandig appartement hebben. In het complex is op de begane grond een gemeenschappelijk gedeelte. Op de bovenliggende verdiepingen bevinden zich de appartementen van de bewoners.

De ontmoetingsruimte is ruim, breed en drempelloos zodat rolstoelen er goed doorheen kunnen. Er staat een grote tafel en de ruimte is aangekleed met een tafellaken en (paas)versieringen. Het is de plek waar meestal vijf of zes bewoners in hun rolstoel zitten, waar TV wordt gekeken en de dagelijkse maaltijd wordt geserveerd. Een deel van de bewoners krijgt hulp bij het eten en drinken. Verder is er een aangepast toilet met wasruimte en om de hoek een klein keukentje voor het personeel. Aangrenzend aan de ontmoetingsruimte is er een ruimte met een overlegtafel en een computer voor het verzorgend personeel. De wanden zijn van glas, zodat het personeel de bewoners in de aangrenzende gemeenschappelijke ruimte kan zien en andersom. Achterin het benedengedeelte zijn er nog twee kleinere werk- en overlegruimtes met een klein werkkamertje voor het personeel.

Bijna alle aanwezige bewoners zijn rolstoelgebonden. Een deel van hen is spastisch en heeft ook problemen met mondeling communiceren; sommigen zijn (ook) verstandelijk beperkt. Anderen zijn alleen rolstoelgebonden en bezig met het revalideren na een dwarslaesie of CVA.

De ontmoetingsruimte grenst bij het keukentje aan een peuteropvang, met ruimtes zoals een gymzaaltje en een ruimte met tafeltjes en stoeltjes waar de peuters spelen. De bewoners van De Veste kunnen er via de binnenruimte naar toe, maar in de praktijk lijkt er nauwelijks contact tussen de bewoners van de Veste en de leidsters of kinderen.

De appartementen van bewoners bevinden zich deels op de eerste verdieping en deels om de hoek van de straat, waardoor zij buitenom moeten rijden. In het appartementencomplex wonen op de hogere verdiepingen ook mensen zonder beperking, in koopappartementen. De bewoners met en zonder beperking delen de ingang van de flat, de gangen en de lift.

Geïnterviewde bewoners

Van de in totaal twintig bewoners, zijn er zeven geïnterviewd. Zij werden geselecteerd door het verzorgend personeel. Het belangrijkste criterium

voor deelname was of iemand in staat was een interview af te geven, omdat niet alle bewoners in staat zijn te praten. Een enkeling weigerde uiteindelijk ook nog op de dag van het interview zelf, waarop er alsnog willekeurig iemand anders die in de woonkamer aanwezig was, gevraagd werd voor deelname.

In totaal zijn er vijf mannen tussen de 28 en 77 jaar geïnterviewd, en twee vrouwen van 50 en 65 jaar oud. Opvallend is de enorme diversiteit die er alleen al binnen deze kleine groep bestaat qua leeftijd, handicap, zelfstandigheid en de manier waarop men in het leven staat.

Er wonen grofweg gezien twee categorieën van bewoners. De ene categorie leeft al vanaf jonge leeftijd met hun beperking en vormt een meerderheid. De andere categorie is pas op latere leeftijd geïnvalideerd en in een rolstoel terechtgekomen.

"Ik had vrienden, kennissen, werk. Een vrouw en twee kinderen. En dan in één keer alleen maar zitten" (man, 28 jaar oud).

Deze bewoners zijn duidelijk nog bezig met het accepteren en verwerken van hun handicap.

Het personeel zegt daarover: *"Zij hebben veel boosheid over hun ziekte en moeite met de acceptatie, en een drang om te herstellen"*.

Deze bewoners beschouwen de Veste als een tijdelijke huisvesting en vinden weinig aansluiting bij de rest van de (verstandelijk beperkte) bewoners.

Meneer Schols: ineens alles kwijt

Meneer Schols heeft een aantal jaren geleden een hersenbloeding gehad en is daardoor halfzijdig verlamd geraakt. Hij zit in een rolstoel en is inmiddels 64 jaar (*"volgend jaar AOW"*). Sinds twee jaar woont hij op IJburg. De openheid is het fijnste aan IJburg. Dat het daardoor ook weel waait is niet zo erg.

Meneer Schols lijkt wat somber en verbitterd over zijn situatie. Dat is niet verwonderlijk. Hij heeft altijd aan de Keizersgracht gewoond en had daar een reclamebureau: *"Ik heb de gouden tijd meegemaakt"*. Hij had een leuk contact met de burens: *"We namen regelmatig een borrel samen"*. Nu slijt hij zijn dagen in een rolstoel. Met mensen in de buurt heeft hij geen contact.

Jammer genoeg woont een goede vriend van hem niet meer in De Veste, die is gevallen en zit nu in een verzorgingstehuis. Dat is vervelend, *"maar ik sla me er wel doorheen"*. Over zijn vriend: *"Hij kon wel lopen. Maar dat kan ik ook weer zo, daar zijn we hard mee bezig."* Het enige wat voor hem telt is zo snel mogelijk revalideren. Dat gaat goed en hij heeft er dus alle vertrouwen in dat het in de toekomst beter gaat. Naar de winkel gaat hij dan ook met de gewone rolstoel *"de enige sport die ik doe"*.

Hij leest veel, van romans tot thrillers. Hij gaat niet naar de bibliotheek om boeken te lenen, want hij heeft zijn eigen boeken: *"Die heb ik vroeger bewaard voor slechtere tijden. Nou kom ik verdomme.... Nu heb ik tijd genoeg"*.

Binnen De Veste vindt hij geen aanspraak: *"Er is hier niemand voor mij met wie ik een fatsoenlijk gesprek kan voeren"*. Dit komt vooral doordat de anderen zwaarder gehandicapt zijn en vaak ook moeilijk kunnen praten.

Hij is voor gemengde voorzieningen, integratie. Van de zomer is hij wel eens naar Blijburg geweest, daar zie je ook integratie, al *"ben je in de rolstoel wel de sigaar, daar kun je niet komen"*. Maar daar zou hij wel mensen kunnen vinden om mee te praten.

Belangrijk is dat het strand toegankelijk blijft. Het is leuk om een praatje te maken op het strand met mensen, wat te lezen. Dat geeft hem wat afleiding en ontspanning.

Verhuizen valt niet mee

De verzorgenden vertellen dat de bewoners en verzorgenden 2,5 jaar geleden allemaal zijn overgeplaatst vanuit Amstelveen, de vestiging in Amstelveen. Voor sommige medewerkers was dat ineens verder reizen naar het werk, terwijl anderen dankzij de verhuizing nu juist dichterbij hun werk wonen.

Amstelveen was een meer traditionele zorgvoorziening waar de meeste bewoners van De Veste al lange tijd woonden: 20 of 30 jaar, en sommigen zelfs meer dan 40 jaar. De verhuizing had een enorme impact, zo geven de verzorgenden aan:

"Mensen moeten dan heel erg wennen en sommige bewoners konden de stress van zo'n de verhuizing en de overgang helemaal niet aan".

Voor de medewerkers zelf betekende de verhuizing ook een grote verandering, vooral omdat in Amstelveen 'alles verzorgd en betaald was'. Ze zijn nu veel meer tijd aan een ander type taken kwijt, zoals het huishouden doen en van alles regelen voor de bewoners. Dat gaat ook ten koste van andere activiteiten. In Amstelveen hadden ze nog de tijd om 's middags met de bewoners iets te ondernemen: naar buiten gaan, wandelen of een bezoekje aan de dierentuin. Nu, met de andere financiering, moeten bewoners alles zelf betalen, en daarmee bepalen waar ze hun geld aan besteden. Dat is lastig voor bewoners, want het leven is duur en ze kunnen niet meer alles doen. Dat vinden de medewerkers jammer: *"Ze moeten nu veel zuiniger zijn; wij ook"*.

Verder moeten de bewoners nu overdag naar de dagbesteding worden gebracht: het Activiteitencentrum in Amstelveen. In de zorginstelling was dat naast de deur, nu is dat op een flinke reisafstand.

"Elke dag staat om half negen het vervoer voor de deur, en dan is het topsport om ze allemaal te helpen met eten en ze dan klaar te laten zijn. Wij zijn dan al vanaf zes uur 's morgens in de weer met bewoners" (verzorgende).

Instellingsfeer

Het nadeel van de zorginstelling was dat bewoners gehospitaliseerd waren, zo geeft het verzorgend personeel aan. Het maken van keuzes over hoe het geld te besteden en de administratie met formulieren is lastig voor bewoners, niet per se omdat ze het niet kunnen, maar ook omdat ze dat nooit hebben geleerd. Een verzorgende: *"Als je zo lang gehospitaliseerd bent, is het toch moeilijk om dat nog op te pakken"*.

De genoemde hospitalisering werkt twee kanten uit. In De Veste hangt, in vergelijking met de andere beschermde woonvormen, zoals Eigenwijs en Navarea, veel meer een instellingsfeer. Dat is begrijpelijk gezien het feit dat de bewoners en verzorgenden voorheen in de zorginstelling Amstelveen respectievelijk woonden en werkten.

Bewoners geven aan dat zij het personeel 's morgens gehaast en ongeduldig te vinden, wat ze als vervelend ervaren – overigens het enige puntje van kritiek dat werd geuit, want verder waren zij heel tevreden over de medewerkers. Eén van de bewoners, die een baan heeft, moet elke dag om half zes opstaan om op tijd op zijn werk te zijn.

Wonen en thuisvoelen op IJburg

De positieve kanten aan de verhuizing die de bewoners noemden, zijn meer ruimte voor jezelf en de privacy van een eigen appartement. Bewoners omschrijven hun woonruimte in Amstelveen als volgt:

"Daar had ik een kamertje waarin ik mijn kont niet kon keren" (man, 38 jaar).

"Ik moest het toilet en de douche delen met anderen, dat was niet fijn. Hier kun je je eigen gang gaan, lekker op mezelf" (vrouw, 65 jaar).

De rust en het open landschap van IJburg worden gewaardeerd, en de buren of mensen op straat die vriendelijk zijn:

"Zo van 'hé, hoe gaat het met jou?' en ze helpen je" (man, 28 jaar).

IJburg wordt als veilig ervaren in vergelijking met de rest van Amsterdam:

"Hier rij ik gewoon zo met mijn telefoon op schoot. Dat moet ik de Bijlmer niet proberen." (Man, 28 jaar)

Met de kerst is het er sfeervol: *"Allemaal mooie verlichting weetjewel"* (man, 77 jaar).

Maar verder is er voor deze bewoners weinig vertier of afleiding te vinden. In Amstelveen zijn winkeltjes en is van alles te zien, maar IJburg wordt saai gevonden. Ze zouden graag wat leven in de brouwerij zien.

"Er is hier geen hond te beleven, je ziet niks anders dan gebouwen en stenen, en ze bouwen maar door. Ik wil hier weg" (man, 40 jaar).

Dat geldt ook voor sommige oudere bewoners, waarvan één bewoonster van 65 jaar IJburg *"wel een beetje stil"* noemt.

De bewoners die al lang in Amstelrade woonden, vonden de verhuizing een hele overgang. Sommigen ervaren de verhuizing als gedwongen en *"geen keus"*. Zij missen hun oude huisgenoten die in andere zorginstellingen zijn geplaatst. Maar ze missen ook de vrijwilligers die in Amstelrade leuke activiteiten met hen ondernamen, hun familie die in Amstelveen woont, of de vertrouwde woonomgeving met de mensen die zij daar kenden. Ook de verzorgenden noemen de vrijwilligers in Amstelrade: *"die waren zo trouw"*. De vrijwilligers uit IJburg *"bleven weg na een keer"* – waarom dat zo is weten ze niet.

Bovendien wordt IJburg als erg rolstoelenvriendelijk ervaren. De betonnen blokken op het trottoir en de ongemakkelijke afritten zorgen ervoor dat bewoners vallen, wat ze onzeker en angstig maakt.

"Er zijn hofjes met twintig treden waarbij je je afvraagt hoe moet ik hier nou met een rolstoel langs laveren" (verzorgende).

Het personeel heeft er zelf ook last van:

"Een deel van de stoepen loopt ook schuin af, dan kom ik helemaal uitgeput thuis als ik alleen al een rolstoel naar de Albert Hein om de hoek heb geduwd" (verzorgende).

Dagelijkse bezigheden

Door de week zijn de meeste bewoners overdag naar de dagbesteding, aan het werk of aan de slag met hun revalidatieprogramma. De bewoners die al op leeftijd zijn, gaan nog maar één of twee dagen per week naar de dagbesteding.

Op de andere dagen:

"Ben ik een beetje buiten, doe ik boodschappen. Een beetje kijken. Ik ben geen huismus" (man, 77 jaar).

De dagelijkse boodschappen doen ze graag zelf. Eén van de omwonenden heeft wel eens aangeboden om dat voor hen te doen, maar bewoners geven aan dat ze dat liever niet willen. Het is, naast 'winkels kijken', een van de weinige uitjes voor hen in de buurt.

Wanneer bewoners overdag weg zijn geweest, eten ze 's avonds op de Veste en gaan dan naar hun appartement. Eén bewoonster, die meestal in haar eigen appartement eet, zegt daarover: *"Ik hou van rust"* (vrouw, 65 jaar).

Een andere bewoner vertelt: *"Dan heb ik genoeg tussen de gekken gezeten en ga ik naar boven. Ik heb niemand om mee te praten hier, met wie je zo de wereldproblemen door kunt nemen"* (man, CVA, 64 jaar oud).

Verder hebben ze hobby's, variërend van rolstoeldansen en rugby, tot lezen en muziek luisteren.

Deze bewoners zien dus in hun dagelijkse leven niet zoveel van IJburg. Al eerder gaven we aan dat IJburg daartoe ook niet uitnodigt vanwege het ontwerp met vele 'dicht' aandoende gebouwen en weinig voorzieningen gericht op vertier. Voor sommigen speelt bovendien dat zij niet zo gemakkelijk alleen op pad durven te gaan in de wijk.

"Weet je wat het is, ik ben niet zo goed in de weg over gaan. Ik heb ook geen verkeersles gehad, dus dat gaat een beetje fout" (man met verstandelijke beperking, 38 jaar oud).

Met enige regelmaat valt een bewoner, of verdwalen bewoners op IJburg. Gelukkig waarschuwen omwonenden De Veste wanneer zij een bewoner in nood zien die is gevallen.

"Ze weten nu dat ze hier wonen, en als er hulp nodig is weten ze ons te vinden - voor als er weer iemand de bosjes in is gereden" (verzorgende).

De medewerkers doen daar wat olijk over: *"Dan zeggen wij: dat is onze vaste aanrijder"* (verzorgende).

Sociale contacten

Geen enkele bewoner heeft een partner en één heeft kinderen (de man met de dwarslaesie). Zijn vriendin heeft hem verlaten toen hij invalide werd.

"Ik was twee weken thuis en toen kon ze het al niet aan. Door haar moest ik thuis weg en zit ik hier nu" (man, 28 jaar).

De twee jongere mannen van 28 en 38 jaar zouden heel graag een partner vinden, maar dat valt niet mee.

"Ik ben nog steeds op zoek maar er kijkt niemand naar me. Ik rijd de hele dag buiten, kijken of ik iemand kan vinden. Maar (grappend:) iedereen heeft kinderen hier in de buurt" (Man, 28 jaar).

De bewoner van 38 (verstandelijk beperkt) uitte veelvuldig zijn frustratie van het niet kunnen vinden van een partner, en weet dit aan zijn handicap.

"Iemand die kan lopen kan alles krijgen, dus ook een vriendin. Maar ik niet." Het lijkt erop dat hij zich daardoor wel eens wat jaloers voelt en aan de kant geschoven.

De personen in het leven van de bewoners die zij het dichtst bij hen voelen staan, zijn de directe familieleden, zo geven de bewoners zelf aan: ouders en broers of zussen. De man met de twee kleine kinderen (twee en drie jaar oud) zoekt hen drie of vier keer per week op, en maakt daarbij dankbaar

gebruik van de stadsmobiel. Opvallend bij deze bewoners is het belang van broers of zussen, en zelfs zwagers. Dat geldt vooral voor de oudere bewoners, wier ouders niet meer leven of te oud zijn om hen op te zoeken. De feestdagen brengen de meeste bewoners met hun familieleden door. Sommige bewoners nemen hen in vertrouwen, bellen regelmatig en worden opgezocht. Af en toe gaan ze bij hen op bezoek. Anderen geven aan nog maar weinig familieleden te hebben, of geen contact met de familie te hebben. Een ander is bitter over de geringe aandacht die hij van sommige familieleden krijgt:

"Ik hoor toch niet te bellen, ik ben de enige die in een stoel zit. Zij moeten aan mij vragen hoe het gaat" (man, 40 jaar).

Vrienden hebben deze bewoners doorgaans niet. Mensen die ze in vertrouwen nemen, zijn hun familieleden. Verder hebben zij weinig mensen met wie ze iets samen kunnen ondernemen, zoals gebruikelijk is bij vriendencontacten. In Amstelrade waren er nog de vrijwilligers van de kerk, die nu nog steeds af en toe een van de oudere bewoonsters opzoeken. Zij begeleiden haar ook naar het rolstoeldansen. Een ander mist zijn instellingsgenoten uit Amstelrade: *"Dat waren mijn vrienden, mijn maten"*. Maar deze mensen zijn er niet meer op IJburg, en zij hebben ook geen vervanging voor deze contacten gevonden in de 2,5 jaar die ze op IJburg wonen.

Mevrouw Visser: zonder vrijwilliger geen vermaak

Mevrouw Visser is een jaar of 50 en zit in een rolstoel. Ze heeft een lichamelijke en een verstandelijke beperking. Mevrouw Visser houdt erg van muziek, heeft er veel verstand van en praat er graag over. Ze heeft muziekquizen gewonnen en ze heeft duizenden platen en cd's. *"Ze noemen mij ook wel de rijdende encyclopedie"*. Ze had twee keer achter elkaar geen leuke vrijwilliger. De eerste had geen verstand van muziek en de andere behandelde haar als klein kind. Maar in het vervolg gaat ze er wat van zeggen als het niet bevalt.

Op IJburg voelt ze zich wel thuis, maar ze voelt zich nu even niet zo lekker. Er zijn steeds andere vrijwilligers en soms ook nieuwe begeleiders. Hier kan ze maar moeilijk aan wennen. *"Je vind iemand aardig en dan gaat hij weer weg, op een gegeven moment krijg je daar genoeg van natuurlijk. Als je een goede relatie hebt opgebouwd met iemand dan gaan ze vaak ook weer weg. Ik mis de warmte een beetje."*

Mevrouw Visser is voor sociale of culturele activiteiten sterk afhankelijk van vrijwilligers. Het is vooral vervelend als ze bijvoorbeeld naar een concert wil, dat moet er wel een vrijwilliger met haar mee. En dat is blijkbaar moeilijk te regelen op IJburg. In Amstelveen proberen ze nu een maatje voor haar te vinden.

Een clubhuis op IJburg zou een goed idee zijn. *"Dat iemand wat komt vertellen of zo, muziek, bloemstukjes maken."* Een clubhuis waar de burens ook komen zou erg leuk zijn. Ze kent verder ook niemand in de buurt en ze heeft geen vrijwilliger die haar daarbij kan helpen.

In de praktijk brengen de bewoners van De Veste de meeste vrije tijd door met de medebewoners en met de verzorgers en begeleiders. Vooral deze laatste zijn belangrijk omdat zij helpen bij allerlei praktische problemen. Met hen wordt het contact als 'goed' omschreven. Maar vrienden zijn zij niet. Voor sommige bewoners zijn de huisgenoten wel belangrijk, die ze treffen bij het eten: *"Veel gezelliger natuurlijk"* (vrouw, 50 jaar).

Het gezamenlijke eten betekent overigens niet dat de tafel wordt gedekt en dat er echt samen wordt gegeten. De meeste bewoners eten wel in dezelfde ruimte, maar niet altijd aan tafel en niet noodzakelijkerwijs op hetzelfde tijd-

stip. Een deel van hen krijgt het eten op een dienblaadje dat aan hun rolstoel vastzit. Na het eten vertrekken de meeste bewoners naar hun appartement, men *"gaat zo zijn eigen gangetje"* (man, 40 jaar).

Op een enkeling na lijken de bewoners onderling weinig aanspraak te hebben aan elkaar, daarvoor zijn ze te verschillend. Wat ook meespeelt is dat een deel van de bewoners beperkt is in het vermogen tot verbale communicatie. Desondanks geven verschillende geïnterviewden aan niet graag alleen te willen wonen.

Contacten in de buurt

Met omwonenden en andere buurtbewoners hebben de bewoners weinig contact, al zijn er ook weinig negatieve ervaringen. Ze maken een praatje in de supermarkt en worden ook altijd vriendelijk geholpen door andere winkelende bewoners als ze iets nodig hebben van de schappen. Ook helpen omwonenden wanneer nodig altijd met het openen van de brievenbus. Maar daar blijft het dan ook bij.

De verzorgers hebben de indruk dat er nauwelijks contacten zijn met buurtgenoten. In het begin hebben zij zelf wel moeite gedaan om contacten te leggen met omwonenden. Ze hebben informatie verspreid in de vorm van folders over de bewoners en een welkomstparty georganiseerd. Maar daarna zijn ze hiermee opgehouden. *"Dat is ook niet onze taak,"* vinden ze.

Behoeftte aan voorzieningen en activiteiten

Wat betreft voorzieningen geven de geïnterviewde bewoners aan dat zij behoefte hebben aan iets om naar te kijken, bijvoorbeeld winkels. Verder zou meer groen in de wijk welkom zijn. Een aantal bewoners zou graag een terras zien waar zij wat kunnen drinken en 'mensen kunnen kijken'. Ook zijn er geen sportvoorzieningen voor mensen met een lichamelijke beperking. *"In het sportschooltje moet je al gelijk een trap op, en dat kan ik niet."* (man, 40 jaar).

Ook hebben bewoners behoefte aan mensen – liefst zonder beperking – die gezellige activiteiten met hen kunnen ondernemen.

Suggesties die de geïnterviewde bewoners zelf gaven, waren winkels (warenhuizen waar je kunt rondkijken), een clubhuis, een zwembad en/of sauna, sportvoorzieningen (sportschool), en een (pool)café of internetcafé. Eén bewoner gaf aan het verdwijnen van Blijburg te betreuren; een (rolstoeltoegankelijk) strand zou voor hem ook in een behoefte voorzien.

4.2 Navarea: jonge mensen met een licht verstandelijke beperking

Navarea is als stichting opgericht in 2004 door enkele ouders van de huidige bewoners, *"om voor en met deze mensen een woonvorm te creëren, waarbij individuele zelfstandigheid, onderlinge betrokkenheid en maatschappelijke integratie belangrijke uitgangspunten zijn"*³⁵.

Noot 35 [Www.navarea.nl](http://www.navarea.nl)

Navarea is een woongroep voor acht jonge mensen met een verstandelijke beperking die in 2007 definitief vorm heeft gekregen. De bewoners zijn tussen de 21 en 31 jaar oud, hebben allemaal een dagbesteding en zijn gericht op zelfstandig (leren) wonen.

Alle bewoners hebben in het huis een eigen ruimtes met een badkamer en een keukentje, die ze allemaal naar eigen smaak hebben ingericht. Daarnaast is er een in vrolijke kleuren ingerichte gemeenschappelijke woonkamer en een ruime keuken, waar het personeel een werkcomputer heeft. Elke dag wordt er gekookt en samen gegeten, al zijn de bewoners vrij om zelf op hun eigen kamer iets klaar te maken als ze dat willen. De woning heeft ook een stadstuin en een balkon.

Met het persoonsgebonden budget (PGB) van de bewoners wordt zorg ingekocht bij thuiszorgorganisatie Cordaan. De bewoners betalen de huur van hun salaris en/of uitkering. Voor het oprichten van de woongroep en het inrichten van gemeenschappelijke ruimten is gebruik gemaakt van sponsors. 's Ochtends en 's avonds is er begeleiding aanwezig, die met bewoners een plan maakt voor het opruimen van hun kamer, of helpt bij oplossen van problemen. 's Nachts is er geen begeleiding, alleen een telefoonnummer voor noodgevallen.

Alle bewoners hebben een persoonlijk begeleider, voor hulp bij allerlei praktische zaken. De begeleiding helpt bewoners waar nodig, bijvoorbeeld bij het uitvoeren van de huishoudelijke taken volgens het huisrooster of het aanbrengen van structuur in de dagindeling, of door te zorgen dat een bewoner op tijd opstaat voor hun werk. Voor het overige moeten de bewoners zichzelf redden.

In sociaal opzicht is Navarea een woongroep als alle anderen, met meningsverschillen en soms ruzies, maar waar ook hechte vriendschappen ontstaan.

Geïnterviewde bewoners

Vier van de acht bewoners van Navarea zijn geïnterviewd, twee jonge vrouwen van 21 en 22 jaar, en twee mannen van 26 en 31 jaar. Verder is kort gesproken met enkele andere bewoners, enkele ouders en begeleiders. De ouder die contactpersoon is, heeft aangegeven welke bewoners het best kunnen verwoorden wat zij vinden, en met deze bewoners is dan ook gesproken. Wat opviel was de grote zelfstandigheid van bewoners en de losse, coachende begeleiding. Ook waren er in deze groep opvallende verschillen te vinden: de ene bewoner is zelfstandiger, sociaal vaardiger of heeft langer doorgeleerd dan de ander. Drie bewoners hebben het syndroom van Down. Sommige bewoners hebben een vmbo-diploma behaald op een reguliere school.

Wonen en thuisvoelen op IJburg

De vier geïnterviewde bewoners geven allemaal aan dat zij in de eerste plaats op IJburg zijn komen wonen omdat zij graag zelfstandig wilden wonen. Voor die tijd woonden zij bij hun ouders thuis. De overgang naar IJburg was voor sommigen wel even wennen, en sommige bewoners hebben er even over gedaan voordat zij echt verhuisden.

“Ja en toen ging ik eerst eten op IJburg en toen weer terug naar huis toe. Toen ging ik slapen, ging mams ook mee slapen. Toen gingen we weer terug. En toen kwam er een hele leuke ochtendbegeleider en toen ging dat ook goed.

En toen bleef ik heel lang op IJburg wonen, dat ik niet meer terug naar huis ging” (vrouw, 22 jaar).

Alle vier zijn blij met hun zelfstandigheid en het kunnen doen en laten wat zij zelf willen.

“Af en toe is het best wel leuk om bij je ouders te wonen, maar dan had ik daar geen veel vrijheid tussen. Want dan zat je altijd bij je ouders. En hier heb je heel veel vrijheid” (vrouw, 22 jaar).

Over de begeleiding zijn de bewoners over het algemeen heel tevreden, ze geven aan deze echt als een goede ondersteuning te ervaren, zonder dat hun vrijheid ingeperkt wordt. Natuurlijk zijn er wel af en toe meningsverschillen:

“Je hebt nu geen ouders meer die de hele tijd tegen je zeuren. Maar daar heb ik nu de begeleiding voor” (vrouw, 22 jaar).

Bram: de volgende uitdaging is mijn eigen appartement

Bram is 30 jaar oud, lang en sportief, en “ambtenaar”, zo zegt hij zelf, want hij werkt bij de groenvoorziening van Amsterdam.

Naast zijn werk sport hij vooral graag. Hij voetbalt, niet alleen met zijn kleine neefjes, maar ook in clubverband, in een team van jongens uit het speciaal onderwijs. In de zomer speelt hij *jeu de boules*, in de winter schaatst hij en “skiën. Kan ik ook. Ik doe alles”. Verder speelt hij gitaar, gaat graag naar wedstrijden van zijn favoriete voetbalclub en op zijn tijd lekker stappen. Stilzitten is duidelijk niet zijn ding, en als hij niet samen met iemand op pad kan gaan, gaat hij ook gerust alleen stappen.

Voordat hij op IJburg kwam wonen, woonde Bram bij zijn ouders thuis, elders in Amsterdam. Af en toe mist hij de vrienden die hij had in zijn oude buurt wel eens, “*daar deden we van alles samen*”. Maar gelukkig woont één van zijn voetbalvrienden nu ook op IJburg, dus daar spreekt hij nu regelmatig mee af.

Als hij een probleem heeft, bijvoorbeeld een conflict met medebewoners, bespreekt hij dat met de begeleiding, en dan “*Ja, niet beneden, daar heb ik een afspraak over gemaakt. Apart, boven*”. Zijn huidige en vorige begeleidster vond hij erg fijn (“*allebei Tukkers*”): ze laten hem zijn gang gaan en bemoeien zich niet te veel met hem.

Met een aantal medebewoners kan hij goed overweg, één van hen is zelfs zijn vriendinnetje. Met de anderen “*heb ik eigenlijk heel weinig*”, maar hij heeft er (doorgaans) ook geen ruzie mee. Binnen Navarea eet hij regelmatig met de groep, maar hij kookt ook zelf in de kitchenette op zijn kamer. Hij heeft een eigen kookboek (“*met veel plaatjes, lezen is wel heel moeilijk*”) en op zaterdag zijn vaste kookbeurt voor de groep.

Op IJburg mist hij een voetbalveldje, met goals en gras, al is het kunstgras. Dit zou bijvoorbeeld in het Diemerpark kunnen. Ook zijn hangjongeren wel een probleem: “*dan gaan ze de boel slopen hier, ze hebben ook al eens mijn fietstassen gestolen*”. Verder mist hij groen in de wijk, en vindt hij het ‘s avonds wel erg donker op IJburg. Tot slot wil hij graag een discotheek op IJburg, want de nachtbus vanuit Amsterdam ‘s nachts is wel erg duur.

Verder bevalt het hem wel goed, IJburg voelt inmiddels als zijn eigen buurt. Soms gaat hij naar De Stek, en dat zijn burens daar ook komen vindt hij wel leuk. “*Zo leer je nieuwe mensen kennen*.” Hij wil niet alles regelen in de buurt, maar een keer een buurtfeest organiseren zou hem wel wat lijken.

Brams toekomstdroom is om op IJburg te blijven omdat het er wel lekker rustig is, en dan nog zelfstandiger te wonen. “*Het duurt nog wel eventjes, maar eigenlijk wil ik mijn eigen appartement. Dat is mijn volgende uitdaging.*”

Het wonen in de woongroep bevalt iedereen inmiddels goed. Het zelfstandig wonen gaat ook goed, al valt het eigen huishouden, zoals koken niet altijd mee:

"Soms heb ik best wel moeite met concentreren. Ik word heel vaak afgeleid. Want gister ging het helemaal niet goed met koken. Ging alles mis. Dat is vaak zo, dan ben ik bezig en word afgeleid door m'n eigen bewoners. Die zeggen dan 'hoi Merel' als ik aan het koken ben. En dan lukt het me niet meer" (vrouw 22 jaar).

Ook IJburg bevalt hen over het algemeen goed, ze omschrijven de buurt waar ze wonen als rustig en soms ook als 'leuk'. De meesten woonden eerder in een wat drukker buurt in Amsterdam, en vinden de rust van IJburg aangenaam. Het enige probleem dat sommige van de bewoners noemen is dat ze zich niet altijd veilig voelen om zich, als het donker is, vrij op straat te bewegen, bijvoorbeeld om geld af te halen. Juist voor mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking is dit gevoel van veiligheid extra belangrijk om überhaupt naar buiten te gaan en zich op straat onder de mensen te begeven.

Dagelijkse bezigheden

Alle bewoners werken drie tot vijf dagen per week, variërend van werk in de keuken van een gezondheidscentrum of cateringbedrijf, tot werk voor de gemeente Amsterdam in de groenvoorziening, of bij een centrale voor weggesleepte fietsen. Dit werk bevalt hen over het algemeen goed.

In hun vrije tijd zijn ze allen bezig met allerlei hobby's. Drie van hen doen aan sport: hockey, tennis, voetbal en schaatsen. Enkelen zijn zelfs als schaatsers naar de Paralympics geweest³⁶. Een ander heeft muziekles en maakt zelf veel muziek, en weer en ander houdt van zingen en dansen. De bewoners zijn, voor zover hun beperking het toe laat, vrij om te doen en laten wat zij zelf willen in hun vrije tijd. Soms gaat iemand stappen, anderen gaven aan dat ze ook wel eens met alle aanwezige bewoners van Navarea wat leuks gingen doen. Daarnaast moet het huishouden worden gedaan: boodschappen doen voor henzelf en taken in het huis, bijvoorbeeld koken en schoonmaken.

Sociale contacten

Voor alle bewoners geldt dat vooral de ouders en broers of zussen belangrijk zijn³⁷. Dat is niet verwonderlijk: tot het moment dat zij naar Navarea verhuisden, woonden ze nog thuis. Ze gaan met hun ouders en broers of zussen op vakantie, en ondernemen regelmatig gezellige activiteiten met hen. De ouders hebben de belangrijkste stem in de organisatie van de woongroep.

Verder zijn de huisgenoten heel belangrijk. Navarea is in sociaal opzicht een echte woongroep. Soms is er ruzie, maar over het algemeen kunnen bewoners goed met elkaar overweg. Meningsverschillen worden uiteindelijk uitgepraat, en als het echt niet meer gaat, verhuist een bewoner. Ze doen ook gezamenlijke activiteiten, zoals samen muziek maken of spelletjes doen.

Noot 36 Eén van de bewoners is daarin gevolgd voor het Tv-programma 'Down met Johnny'.

Noot 37 Twee ouders waren aanwezig tijdens de interviews.

Bijna iedere bewoner heeft wel een of meerdere echte maatjes in het huis. Verder hebben zij contacten buitenshuis, via hun werk, sportclubs of vrienden die zij in het verleden hebben opgedaan, bijvoorbeeld tijdens georganiseerde groepsvakanties. Eén jonge bewoner heeft veel contacten via MSN, iets wat zijn moeder af en toe wel zorgen baart omdat hij moeilijk het onderscheid lijkt te kunnen maken tussen MSN-contacten en echte vrienden.

"Maar ik kende ze al een tijdje" (man, 26 jaar).

"Ja, maar jij denkt gauw dat je iemand kent en... Daar verschillen we van mening over" (zijn moeder).

"Ja maar ik wist wel wie ze waren."

"Jij denkt dan dat het je beste vrienden zijn."

"Helemaal niet m'n beste vrienden."

Karlijn: droomtuin in IJburg

Karlijn is 21 jaar oud en een echte fan van de soapserie Goede Tijden Slechte Tijden. Het interview moet dus wel op tijd klaar zijn, want ze wil vooral niks missen. Ze is naar IJburg verhuisd om echt zelfstandig te zijn: *"Voelen dat je echt zelfstandig bent, zelf weten hoe je met de tram kunt reizen, dat je boven en beneden je schoonmaaktaken doet"*. Het allerleukste is dat ze nu een eigen huis heeft en dat ze *"leuke dingen kan doen met de begeleiders"*. Van haar begeleidster leert ze bijvoorbeeld *"hoe een gearde stekker werkt en dat soort dingen"*.

Door de week werkt Karlijn, volgt creatieve cursussen, en voert ze samen met haar begeleidster haar huishoudelijke taken uit. Haar grootste hobby's zijn dansen en zingen, maar ze sport ook graag: tennis, badminton, hockey en schaatsen.

Belangrijke mensen in haar leven zijn haar ouders en Roos, één van haar huisgenoten die haar hartsvriendin is: *"Ze helpt me met vetters strikken en zo"*. Haar ouders ziet ze veel minder nu ze op Navarea woont, maar toen ze afgelopen week ziek was, was ze wel bij hen. Ze vindt het heel leuk samen dingen te doen met een aantal andere meiden met een verstandelijke beperking.

Op IJburg kent Karlijn nog niet zoveel mensen, alleen in de tram zeggen mensen haar wel eens gedag. Verder komen ze ook wel eens in het sociaal restaurant De Stek, daar herkennen ze haar ook wel. Als ze met Navarea naar een ander restaurant zoals Blok Vier gaat, herkent ze helemaal niemand. Ze zou wel meer contact met de mensen in haar buurt willen, bijvoorbeeld 'naar elkaar zwaaien'. Waarom dat niet gebeurt, weet ze niet. In vergelijking met haar oude buurt is IJburg *"wel heel rustig en kaal, er gebeurt haast niets"*. In haar oude buurt werd juist *"heel veel doorheen gefietst en gekwekt aan de zijkanten. Daar werden meer leuke dingen gedaan dan hier."*

Hoewel er in haar oude buurt wel meer cafés en restaurants waren, vindt Karlijn het op IJburg prima: *"IJburg is perfect"*. Wel zou een sportschool welkom zijn, maar vooral *"een discotheek!"* Deze discotheek moet niet alleen voor mensen met een beperking zijn, maar voor iedereen, *"want als het wat drukker is, wordt het veel gezelliger"*. Ook zou ze het wel leuk vinden als er een keer in de zoveel tijd iets leuks georganiseerd wordt op IJburg, zoals het buitenfestival dat laatst plaatsvond, of *"barbecueën of fietsen met alle bewoners en alle ouders"*.

Haar allergrootste wens voor IJburg? *"Een droomtuin waar iedereen komt."*

Contacten in de buurt

Contact in de buurt is er tussen sommige bewoners van Navarea en andere bewoners met een verstandelijke beperking, die in de Roef wonen³⁸. Voor het overige hebben de bewoners van Navarea weinig contact met andere mensen in de buurt. Zij noemen een aardige overbuurman waarmee ze wel eens een praatje maken, maar verder niet.

De geïnterviewde bewoners zouden wel meer contact in de buurt willen, al zijn sommigen daar wel wat verlegen in. Vooral de eerste stap zetten is moeilijk:

“Omdat ik mensen nog niet zo goed ken. En dan weet je nooit, wat moet je nou zeggen. Alleen maar ‘hoi’, is dat alles” (vrouw, 22 jaar).

Behoeftte aan voorzieningen en activiteiten

Naast de voorzieningen die de twee geportretteerde bewoners noemden, kwamen er nog een bioscoop, een zwembad en meer groen (vooral bomen) als belangrijkste wensen naar voren.

4.3 Eigenwijs: woongroep voor meervoudig gehandicapte meiden

Eigenwijs is een woongroep voor zes meervoudig gehandicapte meiden, bekend geworden als de IJburg Angels door een TV-documentaire. Deze woonvoorziening is opgericht uit onvrede over de reguliere zorg in instellingen voor jonge vrouwen. De ouders van deze meiden hebben gezamenlijk een plek gecreëerd waar hun dochters zich echt thuis kunnen voelen, en waar zij zelf of via hun ouders meer inspraak hebben in de zorg die zij ontvangen.

Eind 2007 hebben de bewoonsters hun intrek genomen in hun nieuwe, ruime huis op IJburg. Eén bewoonster is na een jaar vertrokken en iemand anders heeft inmiddels haar plek ingenomen. De bewoners huren hun woonruimte zelf, en de zorg wordt betaald uit hun persoonsgebonden budget. Het huis is modern ingericht in vrolijke kleuren en bestaat uit zes grote woon- en slaapkamers voor de bewoonsters. Hun leeftijd varieert van 19 tot 34 jaar. De bewoonsters mochten ieder zelf de inrichting van hun eigen kamer bepalen, waarbij een knalroze kamer eerder regel dan uitzondering is. Het huis heeft drie badkamers, een ruime gezamenlijke woonkamer met open keuken, en een grote patio, die betegeld en dus rolstoeltoegankelijk is. *“Iedereen die bij ons binnenkomt slaat stijl achterover; Ze vinden het ‘geen Instelling’, want ‘het is veel te gezellig!’ Dat klopt. Want het is ons huis! Wij wónen hier. Het is gelukkig geen werkplek voor verzorgers geworden. Daarvoor zijn we veel te Eigenwijs...tòch!”³⁹*

De begeleidsters en de zorgcoördinatrice zijn allen vrouwen, omdat de bewoonsters in het verleden vervelende ervaringen hebben gehad met mannen. In een schema aan de muur is aan de foto's (in plaats van namen) te zien wie hen die dag zal verzorgen, en iedere bewoonster heeft ook een persoonlijk begeleider. Er zijn altijd begeleidsters aanwezig op de momenten dat de bewoonsters thuis zijn.

Noot 38 De Roef is een andere, in dit onderzoek niet meegenomen woongroep op IJburg, o.a. voor mensen met een verstandelijke beperking.

Noot 39 www.stichtingeigenwijs.nl

De bewoonsters zijn allemaal rolstoelgebonden en hebben een verstandelijke beperking. Ze hebben hulp nodig bij bijvoorbeeld het aan- en uitkleden, douchen, eten en koken. Hun beperkingen verschillen nogal. Zo is één van hen slechtziend, en is een ander in staat haar voeten te gebruiken om vooruit te komen en zichzelf uit haar rolstoel op te tillen om op een bank te gaan zitten. Zij kan met veel moeite ook lopen met een looprek. Een andere bewoonster mag met haar voeten de grond juist niet aanraken vanwege besmettings- en ontstekingsgevaar, haar voeten zijn daar erg gevoelig voor. Sommige bewoonsters kunnen niet zelfstandig eten, en worden daarbij geholpen, of kunnen niet praten en communiceren door het aanwijzen van letters. Een andere bewoonster praat heel gemakkelijk, maar kan weer niet lezen. Eén bewoonster kan zich goed op een gesprek concentreren, terwijl de andere bewoonsters snel afgeleid zijn.

Naast verschillen in lichamelijke beperking verschilt de mate van verstandelijke beperking. De zorgcoördinatrice geeft aan dat de meiden qua niveau ongeveer te vergelijken zijn met kinderen tussen de zes en twaalf jaar oud – de ene bewoonster is duidelijk bijdehanter dan de andere. Voor alle bewoonsters is het moeilijk om de consequenties van hun eigen acties te overzien, en zij worden daarin dus begeleid. Wanneer bijvoorbeeld de deurbel van een van de dames afgaat, gaat er ook automatisch een bel bij de begeleiders rinkelen. Zij gaan dan altijd even kijken of er open gedaan wordt, en wie er binnenkomt. De bewoonsters mogen dan ook niet zonder begeleiding naar buiten.

Geïnterviewde bewoonsters

Van de in totaal zes bewoonsters, zijn er drie geïnterviewd. Dit zijn de meiden die in staat waren het beste te communiceren met een interviewster. Zij zijn tussen de 19 en 25 jaar oud, zitten alle drie in een rolstoel en zijn verstandelijk beperkt.

Wonen en thuisvoelen op IJburg

Het verhuizen naar IJburg, is voor de bewoonsters wel een hele overgang geweest. Ze moesten wennen aan het idee en konden zich nauwelijks iets voorstellen bij 'op jezelf wonen'. Een aantal bewoonsters gaat ook nog welkijks naar de ouders, en één bewoonsters gaat in de zomerperiode met haar ouders mee naar de camping, een belangrijk gegeven voor haar omdat ze er zoveel mensen kent, en mensen haar kennen:

"Op de camping ga je echt naar iedereen toe. Als ik in de auto op de camping rij dan hoor ik: 'Hé Inge. Inge! Inge! Inge! Inge!' Daarom is het ook op de camping zo lekker weet je" (vrouw, 24 jaar).

Desalniettemin geven alle bewoonsters aan dat zij nu helemaal gewend zijn aan hun nieuwe plekje, en dat zij zich wel thuisvoelen in hun nieuwe huis op IJburg.

"Echt, want ik kom hier binnen, je jas ophangen, en dingetjes doen. Dan voel je je echt helemaal thuis. Dat is ook het feit waar ik het echt voor gedaan heb. Voor mij dan, in mijn ogen" (vrouw, 24 jaar).

Hoewel de meiden zich soms wel eens aan elkaar ergeren, is de onderlinge sfeer over het algemeen goed. Ze kenden elkaar vaak al voordat zij in de woongroep kwamen wonen, via de school of via hun ouders.

De ouders geven aan dat de meeste bewoonsters zijn opgebloeid in de anderhalf jaar dat ze er wonen. Ze zijn rustiger geworden, of juist vrolijker, en meer of beter gaan praten. *"Ze zouden nooit meer terug willen naar een reguliere instelling"* (ouder).

Dagelijkse bezigheden

Alle bewoonsters hebben overdag een vorm van dagbesteding, bijvoorbeeld werk in een groenvoorziening, of een activiteitencentrum waar ze naar toe gaan. Het vervoer van en naar de dagbesteding kost hen veel tijd; door files zijn de bewoonsters aan het eind van de middag vaak pas laat thuis. Verder hebben ze hobby's zoals scouting, zwemmen, films kijken, dansen/ballet en paardrijden.

Wanneer de bewoonsters thuis zijn gearriveerd, koken de begeleidsters en wordt er gezamenlijk gegeten. Daarna worden ze gedoucht en krijgen zij hun pyjama aan. Vervolgens kijken zij samen, of op de eigen kamer, naar Goede Tijden Slechte Tijden. De meesten gaan daarna al slapen.

In het weekend gaan zij vaak samen met de begeleiding iets leuks doen, zoals een wandeling maken of een ijsje halen. Sommigen gaan naar hun ouders toe, anderen gaan op doordeweekse dagen af en toe naar hun ouderlijk huis, of alleen bij speciale gelegenheden, zoals verjaardagen en feestdagen.

Inge: samen een kopje thee drinken

Inge is een spontane en vrolijke meid van begin twintig, die graag contact heeft met andere mensen. Ze reageert enthousiast op onze komst en verwelkomt ons met thee op haar eigen kamer, uitbundig maar smaakvol ingericht met veel roze en rood. Voordat zij op IJburg kwam, woonde zij bij haar ouders thuis, elders in Amsterdam. Ze geeft aan dat ze in het begin sterk heeft moeten wennen aan het op jezelf wonen. *"Toen ik hier binnen kwam had ik echt zo iets van... moet dit?"*

Met de andere meiden deelt ze veel: *"Phoe, wat doe je nou niet met elkaar?"*. En met een goede vriendin: *"M'n buurvrouw, heb ik mee op school gezeten, die ken ik onwijs goed"*.

In het weekend gaat ze graag mee met de uitjes van Eigenwijs, bijvoorbeeld naar de pannenkoekenboot.

Haar balletlessen heeft ze zelf geregeld door stiekem naar de open dag van de balletschool in haar buurt te gaan. *"Ik had toen al een scootmobiel. Dus ik denk, weet je wat ik doe, ik rij d'r zelf naartoe. Dus op een dag was ik tatadata. Oversteken. Het was open dag bij de balletstudio dat weekend, ik denk even kijken hoe mijn vriendin dat doet. Toen zeg ik tegen Ellen, de baas van de balletstudio: 'Hoe zou dat met mij zitten, gewoon, zou dat wat voor mij zijn?' Nou, zij helemaal uit d'r dak: 'Dat is te gek, dat is fantastisch, dat moet je doen!' Ik zeg: 'Volgens mij vergeet jij één ding, dat ik niet kan lopen'. Toen zegt ze: 'Dat maakt toch niet uit, dan doe jij toch alleen met je bovenlijf'."* Sindsdien heeft ze les met kinderen zonder beperking, *"Best pittig hoor, af en toe"*.

Ze heeft een hechte band met haar ouders en woont een deel van het jaar nog bij hen. Toen ze nog bij haar ouders woonde, had ze een goed contact met mensen uit de buurt. Op IJburg heeft ze dat niet, wat ze erg jammer vindt: *"Dat mis ik ontzettend, een praatje te maken, een kopje thee te drinken"*.

Ze zou het prettig vinden als de burens de eerste stap zetten, omdat ze zelf niet zo gemakkelijk naar buiten gaat om bij iemand aan te bellen. *"Je weet nooit hoe mensen reageren. Ik durf niet alleen."*

Laatst heeft ze heerlijk in het zonnetje gegeten met een lieve Surinaamse buurvrouw. Dat vond ze heel fijn. Ze hoopt dat ze mensen kan ontmoeten om samen even thee te drinken af en toe. *"Kijk ik zit wel in een rolstoel, omdat ik niet kan lopen, maar ik ben niet gek!"*

Sociale contacten

De bewoonsters hebben over het algemeen vooral een goede band met hun ouders. Vaak is de moeder favoriet:

"Mijn moeder is een van de belangrijkste personen in mijn leven. Als ik mijn moeder niet had, dan zou ik het niet weten..." (vrouw, 23 jaar).

Ook hun overige directe familieleden, zoals broers en zussen, of ooms, tantes, neefjes en nichtjes zien zij regelmatig. Daarnaast beschouwen de meeste bewoonsters elkaar als vriendinnen.

Enkele bewoonsters e-mailen en één van de bewoonsters zit regelmatig op hyves: *"Ik heb ook heel veel vrienden op Hyves"* (vrouw, 23 jaar).

Daar heeft ze bijvoorbeeld haar neefjes en haar persoonlijk begeleider op haar digitale vriendenlijst staan.

Voor problemen en praktische zaken kunnen zij bij de persoonlijke begeleiders in huis terecht. Met hen hebben zij een vriendschappelijk, haast familiair contact:

"Ik ga altijd shoppen met Annemiek. Als ze een keertje vrij heeft en eens een keertje niet hoeft te werken, dan gaan we wel eens uitstapjes doen" (vrouw, 23 jaar).

Contacten in de buurt

De bewoonsters geven wel aan dat ze het leuk zouden vinden om meer contacten in de buurt te hebben. Er is wel eens een buurvrouw pannenkoeken komen brengen en ze groeten mensen wel. De ouders van een van de bewoonsters geven aan dat het een sociaal stukje buurt is. Zo hangen er bloembakken aan de huizen, ook bij hen, en zorgen de burens voor het onderhoud.

Maar de bewoonsters zouden het erg op prijs stellen wanneer mensen uit de buurt wat vaker een praatje zouden maken en gedag zeggen wanneer zij buiten op straat zijn. Eén bewoonster zegt heel expliciet graag iets met iemand uit de buurt te willen ondernemen:

"Dat er gewoon mensen naar me toe komen en zeggen goh, ik wil met jou een kopje thee doen, of wil je met mij naar het zwembad, dat vind ik best wel heel leuk" (vrouw, 24 jaar).

Ook geeft deze bewoonster er graag daar iets voor terug te willen doen:

"Als ze ehh me bijvoorbeeld vragen wil je op mijn kindje passen. Of ik wil je wel een keertje meenemen naar mijn paardrijden. Als ik maar wat te doen heb" (vrouw, 24 jaar).

Ze vinden het echter vanwege hun handicap niet gemakkelijk om de eerste stap te zetten, ze praten immers moeilijk of zien slecht, en zijn dan bang zijn voor negatieve reacties.

"Want zo zie ik dat: ik moet gewoon naar de burens gaan, maar ik durf niet alleen. (...) Ik denk dat mensen niet durven om...om naar me toe te stappen. Omdat ik in een rolstoel zit" (vrouw, 24 jaar).

De zorgcoördinatrice geeft aan dat het voor de bewoonsters makkelijker zou zijn om zelfstandig naar buiten te gaan wanneer zij wat mensen zouden kennen in de buurt, en dat zij ze dan ook wat gemakkelijker alleen zou laten gaan dan nu.

Op dit moment is hun netwerk heel klein:

"Hun wereld is eigenlijk thuis en op de dagbesteding" (zorgcoördinatrice).

Zij genieten van ieder uitstapje dat ze maken. Elke verbreding is welkom:

"Al is het een stukje met de trein reizen, dat vinden ze al geweldig" (zorgcoördinatrice).

Daarmee leek zij te willen zeggen: het zou mooi zijn als buurtbewoonster(s) iets dergelijks met (één van) hen zou ondernemen.

Behoeftte aan voorzieningen en activiteiten

De belangrijkste klacht van zowel de bewoonsters, hun ouders als de zorgcoördinatrice is dat IJburg erg rolstoelenvriendelijk is. De stoepen worden nu vaak geblokkeerd door fietsen, auto's en betonblokken. Met de tandarts op IJburg hebben ze zelf geregeld dat zijn zaak toegankelijk werd voor mensen in een rolstoel. De apotheek is nog steeds niet rolstoeltoegankelijk.

De slechte toegankelijkheid maakt dat zij niet kunnen deelnemen aan sociale festiviteiten, zoals het festival op Blijburg. De bewoonsters konden niet bij het strand met hun rolstoelen.

"Dan is er iets leuks georganiseerd in de buurt en dan kan je weer niet deelnemen" (zorgcoördinatrice).

Ze gaan wel op zaterdag boodschappen doen in de buurt, en bijvoorbeeld wat eten bij de viswinkel of een ijsje halen bij de snackbar in het winkelcentrum. Deze winkeliers zijn zo vriendelijk dat zij hun stoelen in de aan de kant schuiven voor de bewoonsters. Anders zou dit niet kunnen.

Tot nu toe zijn dat hun belangrijkste uitstapjes binnen de buurt. Een uitstapje buiten de buurt maken is niet eenvoudig. Taxivervoer voor de hele groep regelen is erg duur, en je kunt er ook lang niet altijd van op aan dat je dan een taxi krijgt en ergens op tijd aankomt. En reizen met het openbaar vervoer heeft zo zijn beperkingen:

"Met het openbaar vervoer mag je per keer maar met twee rolstoelen, dus je moet drie trams nemen wil je ze alle zes mee krijgen. Dat doe je niet zo gauw" (begeleidster).

Elektrische rolstoelen en scootmobielels mogen bovendien niet mee in de tram, terwijl de bewoonsters zich daar normaal gesproken het gemakkelijkst mee verplaatsen, want die kunnen zij zelf besturen. In een gewone rolstoel hebben zij altijd iemand anders nodig om hen te duwen.

Verschillende bewoonsters, maar ook de ouders en de zorgcoördinatrice, geven aan dat een zwembad op IJburg handig zou zijn. Eén van de bewoonsters maakte die wens keer op keer kenbaar – het was dus geen eenmalige uitroep. De ouders van een bewoonster gaven ook aan dat zwemmen ook heel goed is voor de gezondheid van de meiden, omdat zij dan hun spieren moeten gebruiken, ze zitten immers vaak stil.

"Het hoeft helemaal geen groot zwembad te zijn, zo lang het maar rolstoeltoegankelijk is en de temperatuur van het water iets hoger is dan normaal" (ouder).

Andere bewoonsters zouden graag wat meer hobbymogelijkheden dichterbij de buurt willen hebben, zoals rolstoeldansen. Verder werd een gymzaal genoemd, in de vorm van een rolstoeltoegankelijke ruimte waar grote ballen zijn en wat andere attributen, gewoon om wat meer beweging te hebben. Daar zouden ze ook kunnen rolstoeldansen.

Verschillende keren werd een soos genoemd, een laagdrempelige ontmoetingsplek. Het jongerencentrum is daar niet geschikt voor:

"Het publiek is te jong en het tempo ligt te hoog voor deze meiden" (begeleidster).

De bewoonsters zijn dol op feestjes met muziek, en spelletjes als bingo. Nu organiseren de begeleiders maar feestjes in huis, of gaan de bewoonsters af en toe elders naar een soos. Die soos vindt meestal plaats in een gymzaal, en dat zou wat de zorgcoördinatrice betreft op IJburg ook gewoon in een (gym)zaal kunnen, bijvoorbeeld van de basisschool. In het weekend meer erop uit kunnen gaan in de buurt zou voor de bewoonsters erg leuk zijn, zeggen zowel de ouders als de zorgcoördinatrice. Het algemene advies van de ouders is: breng wonen, werk en ontspanning wat meer in de buurt. Dat is vooral voor deze bewoners die zo weinig mobiel zijn, van groot belang.

Esra: alles wat meer in de buurt

Esra is negentien en woonde eerder in een instelling, waar ze het "saai, echt saai" vond. Ze is blij met haar plekje in Eigenwijs "omdat het hier leuk is gewoon". Op haar bed staan allerlei beren en andere knuffels, en ze heeft vissen ("heb jij ook huisdieren?"). Ze speelt graag spelletjes op haar computer. Esra woont nog drie dagen per week bij haar moeder, en heeft ook wel erg moeten wennen aan de verhuizing: "heel spannend". Ze slaapt een deel van de week thuis. Nog steeds vindt ze het wel lastig als ze dan weer van haar moeder naar IJburg gaat. "Dan ga ik zeggen mama ik wil niet." Wanneer ze thuis is, helpen haar familieleden haar ook met kleren aandoen, jas aan doen en in de bus te komen. "M'n moeder doet het altijd. Ze staat om 6 uur voor mij op." Haar moeder kan dat goed.

Door de week gaat Esra naar school. Binnenkort gaat ze ook met haar school op kamp, en daar heeft ze erg veel zin in. Esra houdt van zwemmen. Vroeger deed ze ook aan rolstoeldansen en daar was ze graag mee doorgegaan, maar haar moeder kon haar niet meer op tijd wegbrengen en ze was dan altijd laat terug in huis. Ze heeft zich nu ingeschreven voor paardrijden, maar "dan moet je wel lang wachten".

Ze komt op allerlei plekken vrienden tegen: een vriend bij het zwemmen en een vriend op school, naast haar vriendinnen in het huis.

Haar moeder komt ook af en toe naar IJburg en gaat dan met haar dochter wandelen. Dan gaan ze bijvoorbeeld op bezoek bij familieleden die in de buurt wonen. Zelf ziet Esra slecht, en gaat ze daarom niet zo gemakkelijk alleen de straat op. Dat vindt ze wel jammer, want ze zou best naar buiten willen om gewoon met iemand te praten. In haar oude huis, bij haar moeder, kende ze wel veel burens. Daar ging ze in het verleden ook wel eens naar toe als haar moeder een oppas nodig had.

Op IJburg zou ze ook haar burens wel beter willen kennen, "gewoon als ik buiten ben met iemand praten", en "dat ze me vaker ook gaan bellen". Op straat zelf iemand aanspreken doet ze nooit. Ze kan het wel, "maar ze hebben toch geen tijd om te praten, om praatjes te maken, mensen die naar hun werk moeten en zo".

Ze zou het wel fijn vinden wanneer haar hobby's dichterbij in de buurt zouden zijn, zodat ze niet steeds gebracht en gehaald hoeft te worden. Eén van de dingen die ze het vervelendst vindt op IJburg is de straat, die is rolstoelovriendelijk. "Dat moet wel anders, want dan ga ik zo hobbelen in m'n stoel."

4.4 Kaos: woongroep voor mensen met psychische problemen

KAOS is een woongroep op IJburg van en voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Het initiatief voor deze woongroep is afkomstig van één van de betrokkenen zelf. De woonvoorziening zelf bestaat uit een zestal appartementen die samen één hoger gelegen galerij vormen van een groter wooncomplex, dat verder uit sociale woningbouw bestaat.

De galerij heeft zicht op de straat. Aan de achterkant van de woningen kijken de bewoners uit op een binnentuin en nabijgelegen woningen. De appartementen bestaan uit twee verdiepingen; boven een keuken en woonka-

mer, beneden een slaapkamer en badkamer. Elk appartement heeft boven een balkon met uitzicht op de binnentuin.

De woongroep heeft de beschikking over een mooi ingericht gezamenlijk studioappartement, waar ze gemiddeld eens per twee weken samen eten, en waar logees kunnen slapen. Het gehele wooncomplex is rond 2006 opgeleverd en de woongroep is dat jaar officieel geopend. KAOS won een prijs voor dit initiatief.

Uitgangspunt is dat de bewoners weten van elkaars psychiatrische aandoening en elkaar kunnen vinden voor overleg, bijvoorbeeld het contact met de woningcorporatie. Zij voelen zich wel een woongroep van gelijkgestemden: *"Omdat het wel een veilig gevoel geeft dat je je burens gewoon kent, dat er afspraken zijn, dat je weet waar je aan toe bent, je wel prettig voelt op die manier. Dat is ook belangrijk hè, ook al doe je nou niet heel veel samen. Het gevoel van ik zit hier oké, daar gaat het eigenlijk om"* (man, 46 jaar).

Iedere bewoner woont wel zelfstandig en wordt geacht zichzelf te kunnen redden:

"Ik bedoel, je kan niet elkaars hulpverlener echt zijn, dat zou te ver voeren. Maar wel kun je praktische hand- en spandiensten aan elkaar verlenen of je kan een luisterend oor bieden als dat nodig is. Maar wij hebben ook zeker gezegd, toen het ging starten, van als iemand écht serieuze problemen krijgt dan ben je in de eerste plaats toch zelf verantwoordelijk om daar een oplossing voor te vinden door familie, hulpverlening in te schakelen en anderen. Wij kunnen daar ook wel iets doen, maar het moet niet zo zijn dat het op een gegeven moment een last wordt voor andere bewoners. Wij kunnen die verantwoordelijkheid gewoon van elkaar niet helemaal overnemen" (man, 46 jaar).

Sinds 2006 is slechts één bewonerswissel geweest. Als er een woonruimte vrijkomt, hebben de bewoners inspraak in wie er in de vrijgekomen ruimte komt. In de woongroep wonen zes mensen met, en één bewoner zonder psychiatrische achtergrond. Deze bewoner heeft daar bewust voor gekozen: voor hem was het geen bezwaar omdat hij uit zijn privé situatie mensen kent met een dergelijke beperking.

Geïnterviewde bewoners

Van de in totaal zeven bewoners wilden er vier meewerken aan het onderzoek. De anderen waren niet bereikbaar of gaven expliciet aan niet te willen deelnemen. De vier geïnterviewden waren drie mannen en één vrouw tussen de 30 en 50 jaar. Twee van hen hebben aan de universiteit gestudeerd, en één heeft een HBO afgerond. Eén van de mannen is degene die geen psychiatrische achtergrond heeft, maar wel mensen van nabij heeft meegeemaakt met dergelijke problemen.

Wonen en thuisvoelen op IJburg

De meningen over het wonen op IJburg zijn verdeeld en genuanceerd. De voordelen zitten in het comfort en het lage energieverbruik van een goed geïsoleerde nieuwbouwwoning. Maar ook het eilandgevoel: *"Mooi wonen, lekker stil"* (man, 40 jaar).

Het centrum van Amsterdam is 20 minuten met de tram of een half uur op de fiets. *"Alles voldoende dichtbij voor mij. Binnen een half uur ben ik overal waar ik zijn moet"* (man, 40 jaar).

Als nadeel wordt de 'stenen uitstraling' genoemd, die wel getypeerd wordt als een 'stenen jungle'.

"Ik mis de kleinschaligheid, laagbouw, wat tierlantijntjes, gekke kleine winkeltjes en dingetjes, cafeetje, klein winkeltje, een plantenbak... weet ik veel. Gewoon, menselijk." (man, 46 jaar).

Bij herhaling wordt het verschil in leefstijlen genoemd en de overlast van bewoners uit de sociale sector. Toen zij op IJburg kwamen wonen, was de verwachting dat zij 'tussen de yuppen terecht zouden komen'. Maar niets is minder waar, het lijkt eerder op een rumoerige volksbuurt:

"Mensen die een uur hun auto buiten laten draaien terwijl ze achter het stuur zitten te telefoneren. Ruzies met veel geschreeuw op straat. Kinderen die aan hun lot worden overgelaten. Veel geluidsoverlast, niet veel anders dan de Staatsliedenbuurt waar ik heb gewoond" (man, 40 jaar).

Mark: gewoon lekker mixen

Mark is in de veertig en woont in een gemoedelijk ingericht appartement, waar veel kunst aan de muren hangt. Zijn universitaire studie heeft hij jaren terug afgerond. Daarna heeft hij zich op artistiek vlak ontwikkeld, niet via een officiële opleiding, maar als autodidact. Zijn werkruimte ligt in het centrum van Amsterdam, die hij samen met een aantal andere mensen huurt. Daar brengt hij veel tijd door. Voordat hij een aantal jaren geleden naar IJburg verhuisde, woonde hij in appartementen in andere wijken van Amsterdam. Het wonen op IJburg heeft weinig veranderingen met zich meegebracht: *"Ik ben gewoon doorgegaan met wat ik altijd al deed"*.

Mark eet vaak buiten de deur, mede omdat hij het werken combineert met een hapje eten in de stad, natuurlijk alleen op plekken die betaalbaar zijn. In de stad zijn daar verschillende mogelijkheden voor: *"Eethuizen in kraakpanden waar je voor zo'n 5-6 euro goed kunt eten"*.

In zijn vrije tijd sport hij vrij intensief. Dat doet hij het liefst met mensen die net als hij een psychiatrische achtergrond hebben, omdat *"in 'gewone clubs' het niveau veel hoger ligt en het veel meer aanpoten is."* Mark vindt het ook gewoon leuk om samen met deze mensen te trainen, en één van hen ziet hij ook buiten het hardlopen om. *"Het voordeel is dat je openlijker over je psychiatrische probleem kunt praten. Het nadeel is dat je dan soms alleen nog maar daarover praat samen."*

Voor een leuke sportdag op IJburg zou Mark meteen te vinden zijn. *"Iets waar je aan meedoet voor je plezier."* Een eetvoorziening als De Stek is een schot in de roos: *"Zo'n plek waar het lekker mixt"*.

Naast het sporten is hij ook lid van een leesclubje op IJburg, *"gewoon mensen met een baan, kinderen en zo"*. Deze mensen heeft hij via het Blauwe Huis leren kennen. Ze lezen recent uitgegeven boeken, maar ook klassiekers zoals Vestdijk. Zij komen altijd bij elkaar in een van de huizen aan de 'betere kant' van de IJburglaan. Hij glimlacht *"Dan kom je nog eens ergens anders"*.

In het weekend gaat Mark vaak naar zijn vriendin, die elders in het land woont. Dat combineert hij dan soms met een bezoekje aan zijn ouders. Eén keer per een of twee weken eten de leden van de woongroep samen. Ze trekken niet heel intensief met elkaar op, wat ook prima is *"omdat mensen het wel leuk vinden elkaar af en toe te zien en te spreken, maar we willen ook graag ruimte voor onszelf"*.

Het voordeel van het wonen in een woongroep met gelijkgestemden is *"dat je toch het gevoel hebt samen sterker te staan. Bijvoorbeeld als er problemen zijn met omwonenden, dan kun je overleggen met elkaar, af en toe iets voor elkaar betekenen en iets gezamenlijks ondernemen."* Het is ook prettig dat iedereen een psychiatrische achtergrond heeft, *"want dan is dat duidelijk en kun je erover spreken met elkaar"*.

Mark komt veel onbegrip tegen, ook onder omwonenden. Ze maken soms gekke dingen mee. Zo gebeurde het dat de woningcorporatie belde naar een van hen: *"Zegt ie: Een van jullie bewoonsters maakt haar huis niet schoon, kun je daar wat aan doen? Dan zeggen wij: Waarom bel je haar gewoon niet even zelf? Zoiets vinden we allemaal heel vervelend. Ik denk dan: mensen, stap toch gewoon even op ons af, we bijten echt niet hoor!"*

De bewoner van Kaos die geen psychiatrische achtergrond heeft, geeft aan dat de baldadigheid steeds meer toeneemt, onder steeds jongere kinderen, lijkt het wel:

"Aan de overkant van de straat hangen vaak van die onpure jongetjes van tussen de tien en zestien jaar rond. Er is weinig controle vanuit thuis. Een jongetje plast regelmatig in de lift. Ik weet nu wie het is, omdat ik dat jongetje samen met zijn moeder bij de AH zag waar het jongetje ook voor de AH ging staan plassen. Mijn fiets is met geweld gestolen. Veel lawaai tot laat" (man, 38 jaar).

Dagelijkse bezigheden

De daginvulling van de bewoners van Kaos is zeer divers. Eén bewoner heeft een baan als gymleraar en één bewoner heeft werk gehad in de belangenbehartiging van psychiatrische patiënten. Een andere bewoner heeft zich na zijn universitaire studie als autodidact kunstzinnig ontwikkeld. In hun vrije tijd sporten deze bewoners (surfen, hardlopen), gaan ze naar hun leesclub of doen vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld wandelen met een blinde bewoner.

Eten doen de bewoners zelf thuis, samen in de woongroep, bij sociaal restaurant De Stek of in de eetgroep van John Palman op IJburg. De bewoners die geen baan hebben, moeten immers leven van een beperkt budget. Eén bewoner bezoekt haar vriend in Zeist, heeft therapeutische of privé afspraken overdag, en gaat bijvoorbeeld naar de bieb. Zij zwemt graag: *"maar dat is in Noord en daar kan ik nu niet komen, want ik heb een lekke band"* (vrouw, ongeveer 40 jaar).

Sociale contacten

Drie van de vier geïnterviewden hebben een vaste partner. Twee partners wonen in een andere stad (waarvan één in een instelling), en één partner niet. De contacten met hun families zijn heel divers. Sommigen hebben regelmatig contact met ouders, broers of zussen, en hebben familie op IJburg, anderen niet.

Hetzelfde situatie geldt voor vriendschappen. De één heeft een uitgebreid sociaal netwerk in andere delen van Amsterdam en een partner, vrienden en 'maatjes' of kennissen via het verenigingswerk. De ander beweegt zich binnen kleine kring en heeft, behalve met haar vriend die zie nog kent uit de zorginstelling, vooral therapeutische contacten.

Maarten: gewoon medemens van elkaar

Maarten is 46 jaar en woont in een mooi ingericht en zeer verzorgd appartement. Hij is één van de initiatiefnemers van Kaos. In zijn jeugd is hij in Engeland naar school gegaan, studeerde archeologie en Engels aan de universiteit, en heeft daarna bij de GGZ gewerkt om Consumer Run Projects op te zetten. Dat zijn projecten die zo veel mogelijk GGZ cliënten zelf worden gerund, zoals één van de computerwinkels in Amsterdam. Momenteel maakt hij zich nuttig als redactielid van een tijdschrift voor psychiatrie. Als vrijwilliger begeleidt hij een blinde buurtgenoot bij activiteiten en uitstapjes.

Met zijn eigen appartement is hij ontzettend blij. Dat bevalt hem veel beter dan het begeleid wonen. *"Daar mocht je nog niet eens logees hebben. Stel je voor, ik was een man van 33, en dan mag dat niet."* Als je daar een meningsverschil hebt met de begeleider *"word je er meteen uitgezet. Die zegt dan: Ga maar weg."*

De woongroep is voor hem ideaal. In de loop van de jaren is hij vrienden en familie uit het oog verloren. *"Dan is het wel zo prettig met mensen te wonen met wie je een leuk contact hebt en tegenover wie je open kunt zijn over je achtergrond."*

Bij de sociale woningbouw werd een beetje schuin gekeken: 'Waarom moeten de mensen uit die doelgroep zo'n grote woning hebben?' *"Blijkbaar ligt het aantal vierkante meters waar je als bewoner met psychische problemen recht op hebt, veel lager dan voor bijvoorbeeld bejaarden. Voor ons werd ooit 10 of 20 vierkante meter werd wel genoeg gevonden."* Verontwaardigd: *"Daarmee wordt eigenlijk impliciet een soort verschil gemaakt in wat voor waarde je hebt als mens".*

Terwijl juist voor mensen met psychische problemen geldt dat ze veel thuis zijn omdat ze weinig mensen kennen, en dat een prettige woning daarom extra belangrijk is voor hun welzijn. *"Gewoon een woning die lekker aanvoelt. En ook het gevoel: ik ben waard om dit te hebben."*

Maarten praat met gedrevenheid over cliëntgestuurde projecten. Bewoners in instellingen hospitaliseren, ze durven niet meer om de stap naar buiten te zetten. Want één van de symptomen van psychische problemen is dat je helemaal passief wordt. *"Je gaat vegeteren en dat is ontzettend jammer. We moeten mensen echt achter de geraniums vandaan halen, want dat kost bakken geld. Iedereen heeft potentieel, en je moet eruit proberen te halen wat hun volledig potentieel is. Dat voor elke persoon anders."* Toen hij in het belangenbehartigingswerk terecht kwam, kreeg hij weer vertrouwen in zichzelf. *"Dat ik iets kon, dat ik iets waard was. Maar ja, ik heb het geluk gehad dat er toen iemand was die vertrouwen in me had en die me de kans heeft gegeven, anders had ik misschien nu nog in de instelling gezeten."*

Het blijft wel knokken tegen de vooroordelen die er zijn tegenover mensen met psychische problemen. *"Zodra je zegt 'Ik heb een keer een opname gehad', kom je in een ander hokje terecht, dat van 'niet normaal'. Onwillekeurig doen mensen dat toch." Ach, misschien kun je ze dat niet kwalijk nemen."*

Wat hij hoopt? Dat andere bewoners gaan ervaren *"dat we in de eerste plaats gewoon medemens van elkaar zijn."*

Contacten in de buurt

Het contact met buurtgenoten gaat niet veel verder dan groeten op straat of in de lift, al is er één omwonende waar een van de bewoners wel eens thee drinkt. De behoefte aan uitbreiding van de contacten is wisselend. Een bewoner zegt: *"Ik zou niet weten of ik contacten in de buurt prettig zou vinden"* (vrouw, circa 40 jaar). Een andere bewoner heeft via zijn hobby's verschillende contacten opgedaan op IJburg.

De termen 'onbegrip' en 'stigmatisering' vallen herhaaldelijk in de interviews. Zo stond één van de bewoners van de woongroep met andere mensen in de lift toen over 'die mensen die psychisch zijn' gesproken werd. Vanzelfsprekend is het vervelend om te horen dat andere mensen zo over je praten.

Toen de woongroep startte *"gaf dat veel onrust, mensen gingen zich ineens afvragen of hun kinderen nog wel veilig op straat laten spelen"* (man, 40 jaar). De woningbouwvereniging heeft buiten de bewoners van de woongroep om een informatiebijeenkomst georganiseerd om de buurt in te lichten over de woongroep. Dit verraste de Kaos bewoners onaangenaam; *"we kunnen toch zelf het beste uitleggen wie we zijn?"* (man, 46 jaar). Zij hebben later een open dag gehouden voor de buurt om met elkaar kennis te maken, wat goed verliep.

Joost: voorzichtig vooruit

Toen Joost las over Kaos was hij meteen erg enthousiast. Hij keek erg uit naar wonen met gelijkgestemden en tegelijkertijd op eigen benen te staan. Het verwachtingspatroon in de woongroep ervaart hij als prettiger dan in de instelling: *"Je wordt minder gekeurd of je het wel goed doet. Of je wel werkt aan het proces. Dat gaf bij mij altijd een bepaalde spanning."*

Het wonen in een woongroep met gelijkgestemden vindt hij prettig: *"In een groep wonen geeft een gevoel van veiligheid. Dat ik niet alleen ben. Ik woon hier maar het voelt of de hele galerij van mij is."* Hij wijst dan naar zijn appartement, en met de hele galerij wijst hij naar de verdieping waarop andere Kaos mensen wonen.

Elke week heeft hij een paar afspraken met hulpverleners. Daarmee vult hij zijn dag. Het merendeel van deze afspraken is in de stad en soms komt er een hulpverlener bij hem thuis langs. Een hulp in de huishouding houdt het huis bij, dat belaaft hij via zijn persoonsgebonden budget. Hij probeert echter steeds meer dingen zelf te doen en is daarom de frequentie van de hulp aan het afbouwen. Al deze afspraken bieden ook een vorm van persoonlijk contact dat hij erg waardeert. Want hij kan het momenteel niet opbrengen veel met vrienden op te trekken, al wil hij dat eigenlijk wel graag.

De contacten met de woongroepleden zijn erg belangrijk voor Joost. Die geven steun. En wat aanspraak. Het is leuk om op de gang een praatje te maken. Het meeste contact heeft hij met zijn partner. Ze zijn meerdere dagen per week bij elkaar. Soms bij haar, soms bij hem. De relatie maakt dat hij zich minder alleen voelt.

Meer contacten in de buurt hoeft voor hem niet zo. Joost werkt aan zichzelf en aan zijn contacten. Zo gaat het steeds een stukje beter.

Behoeftte aan voorzieningen en activiteiten

De voorzieningen worden over het algemeen prima gevonden, al is er behoefte aan meer groen:

"Ik snak naar park, naar bomen. Dat mis ik ontzettend hier" (man, 46 jaar).

Wat een verbetering zou zijn is een goede betaalbare eetgelegenheden (zoals De Stek en de eetgroep bij John Palman), een sportgelegenheden en zwembad, en speelveldjes voor kinderen. Ook worden een markt en een schoenmaker gemist. In termen van ontmoetingsactiviteiten zouden laagdrempelige sportactiviteiten, zoals voetbal- of tennistoernooien, welkom zijn. Tijdens dit soort activiteiten kunnen mensen uit de buurt elkaar op een ontspannen manier met elkaar kennismaken.

4.5 Omwonenden

In totaal is er met 24 omwonenden gesproken: negen van De Veste, vier van Navarea, zes van Eigenwijs, en vier van Kaos. Tweederde van hen (17) was vrouw, bijna allen waren hoogopgeleid (HBO+) en tien woonden er tussen de één en drie jaar. De anderen woonden er of korter of langer. Allen waren autochtone bewoners of westers allochtoon (bijvoorbeeld Belgisch). De woningen van de geïnterviewden lagen tegenover of naast de betreffende woongroepen. We beschrijven in deze paragraaf hoe zij tegen hun medebewoners met beperkingen aankijken. Daarbij realiseren we ons dat dit nooit een representatief beeld kan geven van wat 'de' bewoners zonder beperking vinden van 'de' bewoners zonder beperking. Het geeft echter wel een indruk. Het meest opvallende is dat bijna alle omwonenden aangeven weinig tot geen contact te hebben met bewoners met een beperking. Ze "*zien de bewoners wel eens*" als ze in het speeltuintje zitten of om het huis heen rijden of zien iemand lopen. Er is bijvoorbeeld even contact "*als ze iets van me willen, zoals de post uit de brievenbus halen of de liftknop indrukken*" (vrouw, 32 jaar). Dan groeten omwonenden hen, zwaaien of maken even een praatje.

Het tweede opvallende gegeven is dat omwonenden vrij neutraal tegenover de bewoners met een beperking staan, of het nu gaat om de bewoners met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking. Reacties zijn bijvoorbeeld: "*Geen plus, geen min, gewoon prima buurtbewoners*" (man, 37 jaar) en "*Geen last en geen plezier, en (lachend) een beetje saai eigenlijk*" (man, 37 jaar). Anderen zeggen "*We staan er positief tegenover*" (omwonende De Veste). Of geven aan 'voorstanders van integratie' te zijn. Een andere omwonende glimlacht bij de 'rolstoelenparade' van De Veste bij mooi weer, en maakt dan een praatje met de bewoners als ze voorbij loopt. Ook vinden twee omwonenden het idee van de integratie van de crèche en De Veste sympathiek, maar betreuren tegelijkertijd dat dit nooit goed van de grond is gekomen, blijkbaar hebben de ouders van de jonge kinderen bezwaar gemaakt. Eigenwijs wordt door verschillende omwonenden positief getypeerd. Eén van hen noemt het "*een mooi initiatief, echt een meerwaarde*" (man, 49 jaar).

De enige negatieve reactie is over één bewoner van De Veste die de aandacht nogal opeist en die ze daarom liever mijden.

"Dan duiken we wel eens weg als hij er aan komt" (Vrouw, 51 jaar).

Dit type reactie geven verschillende omwonenden, al tonen ze ook begrip voor hem, omdat ze zich realiseren dat hij aandacht vraagt:

"Hij heeft het nodig om zijn verhaal te vertellen." (Vrouw, 36 jaar oud)

Met de rolstoelgebonden bewoners hebben ze wel medelijden, vooral wanneer ze eenzaamheid vermoeden:

"Ik zie hem dan zo zitten, steeds voor het raam. Ook met de feestdagen, en dat vind ik toch wel heel sneu" (Vrouw, 41 jaar oud).

Tegenover woongroep Kaos is een veel negatievere houding dan tegenover de andere woonvoorzieningen. Hoewel de geïnterviewde bewoners zich er heel neutraal over uiten, geven zij aan dat vooral in het begin veel negatieve reacties zijn geweest.

"Met die informatieavond daar werden we toch wel mee geconfronteerd. In het begin was men toch wel geschrokken. Nog steeds zijn daar wel nog steeds rare ideeën over. Maar eigenlijk altijd als ze geen contact met die bewoners hebben, dus dat zijn dan vooroordelen" (man, 57 jaar).

Een omwonende van Kaos, een vrouw van 28 jaar zei:

"Ja, iedereen weet het wel. Er is uitgebreid over ingelicht. Er zijn ook mensen die daarom zijn afgehaakt en ergens anders een woning hebben gezocht."

Maar interesse naar meer contact met de bewoners met een beperking, ongeacht het type beperking, is er eigenlijk niet, zo laten bijna alle reacties van omwonenden zien. Voor de bewoners van De Veste geldt ook dat omwonenden denken dat contact niet mogelijk is, omdat de bewoners naar hun idee daarvoor te veel in een eigen wereldje leven – een ervaring die de onderzoekers overigens helemaal niet hadden.

"Ik voel mij zelf dan beperkt, of gehandicapt, ik weet niet hoe ik dat moet doen" (vrouw, 50 jaar).

Opvallend was dat ten aanzien van De Veste door een omwonende wordt gemeld dat *"de organisatie niet uitstraalt dat je iets kunt doen"* (vrouw, 28 jaar). Zij wil best bezoeken afleggen aan iemand die eenzaam is, maar heeft nooit een uitnodiging gekregen of een verzoek in die richting, terwijl zij de leidinggevende wel kent en spreekt. Dit is consistent met wat we al eerder signaleerden: de verzorgenden gaven aan dat zij contact leggen tussen bewoners en mensen in de buurt niet tot hun taak vinden behoren. De betreffende omwonende ervaart de leidinggevende zelfs als neerbuigend.

Ook voor de bewoners van Kaos geldt dat meer contact niet zo direct hoeft van de geïnterviewde omwonenden, zelfs niet als een bewoner de achtergronden goed begrijpt

"Ik denk dat ik als een van de weinigen veel contact met de mensen met een beperking heb. Ook via mijn werk. Ik hoef er niet meer contact mee. Er is natuurlijk ook een grens aan wat je kunt incasseren" (man, 57 jaar).

Een uitzondering op het algemene patroon van 'geen behoefte aan meer contact' lijkt Eigenwijs te zijn. Daar zeggen drie van de zes omwonenden wel meer contact te willen. Eén zegt er 'wel voor open te staan' maar dat het wel 'spontaan' moet gebeuren. Een andere wil best vrijwilliger zijn, al voelt zij toch ook 'een drempel'. Zij oppert het idee dat ze bijvoorbeeld een keer per maand, met een paar buurvrouwen voor de meiden van Eigenwijs zou willen koken, *"met de kinderen erbij natuurlijk"*. Een derde omwonende zegt dat ze 'best' meer contact wil, maar dat ze eerst in een wat vrijblijvende context nader kennis wil maken, bijvoorbeeld op een open dag of op een mooie zomeravond buiten.

Verbeterpunten

In de interviews met de omwonenden kwamen drie punten bij herhaling terug. We noemen hier alleen de kwesties die door een groot deel van de geïnterviewde omwonenden werden aangekaart.

Ten eerste signaleren veel bewoners de verschillen in leefstijlen tussen mensen met verschillende sociaal-economische achtergronden. Steeds opnieuw worden de baldadige en sociaal verwaarloosde kinderen en jongeren genoemd, gedragsregels die sterk uiteenlopen, en andere manieren van met elkaar omgaan.

Ouders melden dat zij hun kinderen niet buiten willen laten spelen vanwege de als intimiderend ervaren omgangsvormen met *"veel schelden, kinderen die tot heel laat buiten zonder enige toezicht of controle vanuit thuis rondzwerven"*. Opvallend is dat zij dezelfde klachten hebben als bewoners met beperkingen over het wonen op IJburg, en waardoor de wat jongere vrou-

wen met een verstandelijke beperking niet goed alleen de straat op durven, vooral niet in de avonduren.

Het tweede punt is het ervaren gebrek aan contact met allochtone bewoners. Veel geïnterviewde omwonenden noemen dit spontaan naar aanleiding van de vraag over het thuisvoelen op IJburg. Zij drukken zich uit als *"Ik heb totaal niets tegen buitenlandse mensen, maar het moet wel een beetje gelijk blijven"* (vrouw, 28 jaar). En: *"ik ben bang dat heel Marokko hier straks zit"* (vrouw, 49 jaar). De schotelantennes die niet geplaatst mogen worden van de woningcorporatie, maar toch verschijnen, roepen irritatie op: *"een en al schotel hier"* (vrouw, 28 jaar).

De woningen van allochtone medebewoners worden ervaren als plekken waar *"alles potdicht zit"* (vrouw van ca. 35 jaar) en de bewoners als mensen die geen contact willen met de burens want *"die zijn veel te druk met het huis schoon houden"* (vrouw van ca. 35 jaar). Een bewoonster (46 jaar), weduwe van een Afrikaanse man, heeft diverse pogingen ondernomen om aansluiting te zoeken bij haar - voornamelijk Marokkaanse – burens, maar concludeert: *"Ik heb er gewoon heel veel moeite mee om een beetje contact met ze te krijgen"*. Toen er spanningen in de buurt waren tussen Turkse en Marokkaanse jongeren heeft ze voorgesteld een barbecue te organiseren. Maar ook daar werd niet op ingegaan.

Het derde punt dat steeds naar voren werd gebracht was naar aanleiding van de voorzieningen op IJburg: de behoefte aan voldoende speelgelegenheid voor kinderen van allerlei leeftijden. *"Gewoon een ouderwetse, wat grotere speeltuin met beheer en toezicht,"* noemt een aantal moeders van opgroeiende kinderen, en een kinderboerderij. Voor de wat grotere kinderen is behoefte aan activiteiten, bijvoorbeeld in een buurtcentrum. Tenslotte werden relatief vaak 'meer groen' en (hoge) bomen genoemd, een markt met ook biologische producten, en een zwembad.

5 Samenvatting en conclusies

In dit rapport worden de bevindingen beschreven van een verkennend kwalitatief onderzoek naar IJburg als 'wijk zonder scheidslijnen'. Daarbij lag de focus op bewoners met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking die in de wijk wonen. Centraal stond de vraag of zij IJburg als een wijk zonder scheidslijnen ervaren.

In het onderzoek zijn meer algemene vragen gesteld naar de mate waarin zij de wijk zich thuisvoelen, hoe hun sociale netwerk eruit ziet en hoeveel contact ze hebben c.q. wensen met buurtbewoners. Daaruit is afgeleid in welke mate bewoners met een beperking zich sociaal geïntegreerd voelen op IJburg. Verder is gevraagd naar hun dagelijkse bezigheden. Een aparte kwestie betrof de bereikbaarheid en toegankelijkheid van bestaande voorzieningen en de behoefte aan andere activiteiten en voorzieningen. Daaruit werd opgemaakt in welke mate IJburg voor de bewoners met een beperking functioneert volgens een aantal basisprincipes van de wijk zonder scheidslijnen, zoals geformuleerd in het basisdocument daarover⁴⁰. Het gaat dan om IJburg als multifunctionele stadswijk, waar een woonomgeving wordt geboden met bereikbare en toegankelijke voorzieningen (ook de commerciële), en voorzieningen waarbij geldt 'algemeen voor bijzonder' en 'bijzonder voor algemeen'.

Bij omwonenden is ingezoomd op de wijze waarop zij tegen bewoners met een beperking aankijken: welk contact hebben zij met deze bewoners en zouden zij deze bewoners beter willen leren kennen? Waardoor zouden zij zich meer thuisvoelen op IJburg?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn van een aantal bewoners met een beperking persoonlijke interviews afgenomen aan de hand van een interviewleidraad (topiclijst) met open vragen. Het ging om bewoners van De Veste (lichamelijk en verstandelijk gehandicapt), Navarea (woongroep voor jonge mensen met een verstandelijke beperking), Eigenwijs (woongroep voor jonge vrouwen met een lichamelijke een verstandelijke beperking) en Kaos (woongalerij voor mensen met psychische problemen). In totaal zijn achttien bewoners geïnterviewd en - op informele basis - aanvullende gesprekken gevoerd met begeleiders/verzorgenden en ouders van de jongere bewoners. Vervolgens zijn, ook aan de hand van een topiclijst, 24 omwonenden geïnterviewd, de meesten *face-to-face* en sommigen per telefoon.

Lekker op mezelf

Uit de interviews komt naar voren dat de bewoners met een beperking het zelfstandig wonen eensluidend als positief beoordelen. Deze bevinding is consistent met veel ander onderzoek, waarbij het hebben van een eigen appartement of ruimte die echt van hen zelf is, alom wordt gewaardeerd⁴¹. De gevolgen van de verhuizing en het gaan wonen in een andere wijk is echter geen *sine cure* en een *life event*, zeker voor bewoners met een beperking. Eenmaal aan de nieuwe situatie gewend, geven nagenoeg alle bewoners aan dat ze zich wel thuisvoelen - een enkeling daargelaten - wat vooral slaat op de eigen woning. Met mensen uit de woonomgeving hebben

Noot 40 Lammers & Reijndorp 1999.

Noot 41 Zie o.a. Verplanke e.a. 2008, en Groenendijk & Dautzenberg 2008.

ze weinig contact, ze voelen zich dus vooral thuis in het eigen huis. Het wonen in groepsverband is daarbij erg belangrijk, omdat het een gevoel van veiligheid en geborgenheid geeft, en van er niet alleen voor te staan. In de wat kleinschaligere woongroepen zijn wel af en toe aanvaringen, maar er ontstaan ook hechte vriendschappen. In het meer zorginstellingachtige De Veste hebben bewoners wel aanspraak aan elkaar, maar gaan ze vooral hun eigen gang. Het groepswonen biedt daarmee een zekere oplossing voor het risico van eenzaamheid. Op die manier wordt in ieder geval voorkomen dat mensen daadwerkelijk veel alleen thuis zijn.

Sociale netwerken: wie zijn mijn vrienden?

De sociale netwerken van de meeste bewoners zijn klein. In emotioneel opzicht is de directe familie het belangrijkste, met name de ouders of broers of zussen; en voor de woongroepen ook de medebewoners. Verder nemen de professionele begeleiders een centrale plaats in. In een voorziening als de Veste hebben zij - zoals voorheen in de instelling - vooral de functie van verzorgend personeel, al zijn ze ook persoonlijk begeleider van een bewoner. In de woongroepen zien we dat de begeleiders de rol van de ouders lijken over te nemen. Uiteraard speelt daarbij mee dat licht verstandelijk beperkte bewoners, die verder lichamelijk in goede gezondheid verkeren, ook veel zelfstandiger en mobieler (kunnen) zijn.

Opvallend is het verschil tussen De Veste en de twee woongroepen voor verstandelijk gehandicapten wat betreft vriendschappen. De Veste blijft, ondanks de andere opzet, de sfeer uitademen van een instelling. Ook het personeel gedraagt zich zo. In de twee woongroepen van jonge verstandelijk/lichamelijk beperkte mensen, worden de meeste bewoners nog liefdevol begeleid en vertroeteld door de ouders, en vinden bewoners vriendschappen bij elkaar of tijdens het beoefenen van hun hobby's. Ook fungeren de begeleidsters van de meidengroep Eigenwijs haast als vriendinnen met wie ze leuke activiteiten doen, zoals winkelen.

De netwerken van de - vaak wat oudere - bewoners van De Veste zijn heel klein. Hen ontbreekt het vaak aan vrienden. Sommigen hebben dan nog wel broers of zussen die voor hen vertrouwelingen zijn. Maar waar het de meesten vooral aan ontbreekt zijn personen die gezellige, sociale of culturele activiteiten met hen ondernemen. De behoefte daaraan is sterk. Voor dit soort activiteiten zijn zij afhankelijk van het personeel of vrijwilligers, maar het personeel geeft aan hier sinds de verhuizing geen tijd meer voor te hebben; en vrijwilligers zijn er nauwelijks. Het opvullen van dit gat zou er aan kunnen bijdragen dat deze bewoners zich meer gaan thuisvoelen op IJburg⁴².

Burencontact: mag het ietsje meer zijn?

De contacten die bewoners met een beperking in de eigen buurt hebben, zijn zeer beperkt. Dit bevestigt de bevindingen van ander onderzoek (zie het literatuuroverzicht in hoofdstuk 2). In die zin is IJburg dus niet zo heel veel anders dan andere wijken. Ook kregen wij de indruk dat voor bewoners met een beperking, meer contact met mensen in de buurt bij kan dragen aan hun geluk en welbevinden, een bevinding die uit ander onderzoek naar voren kwam ten aanzien van bewoners zonder beperking. Ook in dat opzicht lijken bewoners met en zonder beperking dus niet erg verschillend te zijn.

Noot 42 Bij de bewoners van de woongroep Kaos hebben we op basis van de drie gevoerde interviews geen duidelijk patroon hebben kunnen ontdekken. De behoefte aan, en het vermogen tot vriendschap sluiten, verschilt daartoe te zeer sterk per bewoner.

Een deel van de bewoners, vooral de jongeren met een lichamelijke en verstandelijke beperking, geeft immers aan behoefte te hebben aan meer contact met mensen in de buurt. Dat varieert van het drinken van een kopje thee samen of het aanknopen van praatjes, tot het ondernemen van iets sociaals of cultureels zoals een terrasje pakken of naar de film gaan. Voor sommige bewoonsters van Eigenwijs bijvoorbeeld geldt dat zij graag in de directe woonomgeving, en in ieder geval de straten of blokken waar ze wonen, meer mensen zouden willen kennen. Dat versterkt een gevoel van thuisvoelen dat verder gaat dan het eigen huis, omdat ze zich dan veiliger op straat kunnen bewegen. Daarmee worden ze minder afhankelijk van de begeleiders, die nu altijd mee moeten gaan. Ook zouden vrijwilligers die hen meenemen naar het strand of naar een terras heel welkom zijn. Zij hebben niet per se behoefte aan vriendschappen en vertrouwelingen (want die hebben ze al), maar wel gezellig buren- of maatjescontact.

Maar wie zet de eerste stap?

Wat echter overal speelt is: 'wie zet dan de eerste stap?'. Bewoners in een rolstoel zijn bang voor negatieve reacties op hun rolstoel, of een afwijzing omdat mensen 'geen tijd' hebben en hen niet serieus nemen. Deze redenen voor weinig contact hebben we ook gezien in ander onderzoek⁴³. Deels klopt deze verwachting ook: de meeste omwonenden geven aan weinig interesse te hebben in meer dan een groet- of 'zwaaicontact' met hun buren met een beperking.

Tegelijkertijd blijkt ook dat sommige omwonenden wel open staan voor meer contact en wel iets willen betekenen als vrijwilliger. Dat geldt in ieder geval voor omwonenden van Eigenwijs en in mindere mate voor omwonenden van De Veste en Navarea. Misschien dat de aansprekende documentaire 'IJburg Angels' die over Eigenwijs is gemaakt, daaraan heeft bijgedragen.

De voorwaarde voor vrijwilliger zijn is voor veel buurtbewoners echter dat ze persoonlijk gevraagd en benaderd worden. Met andere woorden, net als bij de bewoners geldt voor de omwonenden: wie zet de eerste stap?

Hoe maatschappelijk is de zorg?

Op basis van ons onderzoek zagen wij twee belangrijke verbeterpunten.

Ten eerste hebben een aantal bewoners van De Veste, Navarea en Eigenwijs behoefte aan het 'kennen en gekend worden' in de buurt. Dat geeft een vertrouwd en veilig gevoel, en verwijst naar het gebruikelijke burencontact dat we zien in veel buurten en wijken. Wat dit punt betreft is een rol weggelegd voor het personeel van de instellingen: zij kunnen fungeren als smeermiddel bij dergelijke contacten, en de patstelling van 'wie zet de eerste stap' doorbreken. Activiteiten die kunnen bijdragen aan het leggen van dit type groetcontacten zijn bijvoorbeeld het regelmatig houden van open dagen in het eigen huis, een buurtbarbecue of vergelijkbare ontmoetingsactiviteiten. Met andere woorden: actief naar buiten treden. Het is daarbij belangrijk dat dit niet eenmalig is, maar dat één of meerdere keren per jaar te doen, zodat de mensen die op de ene dag niet kunnen, wel een andere dag kunnen bijwonen⁴⁴. Dat zou een eerste stap kunnen zijn om in contact te komen met elkaar en te weten wie waar woont.

Noot 43 Verplanke e.a. 2008.

Noot 44 We hoorden bijvoorbeeld van omwonenden dat ze een open dag hadden gemist en wel graag hadden willen komen.

Ten tweede lijkt er een sterke behoefte aan vrijwilligers die leuke activiteiten ondernemen met bewoners met een beperking. Begeleiders kunnen wat Navarea en Eigenwijs betreft, meer uitwisseling tot stand brengen tussen deze bewonersgroepen. Het is niet reëel te verwachten dat dit 'spontaan' tot stand komt met omwonenden. Voor het samen ondernemen van sociale activiteiten of hulp bij transport naar hobby's of sportactiviteiten, zijn vrijwilligers nodig die dat ook echt willen en de tijd ervoor vrijmaken. Het is wel zo praktisch wanneer deze vrijwilligers in de buurt wonen, maar niet per definitie in dezelfde straat of blok. Iets meer afstand beschermt de vrijwilliger ook tegen al te veel claims op zijn of haar tijd: het 'nu even niet' is immers moeilijker als boodschap als je elkaar steeds tegenkomt.

Voor dit type vrijwilligerswerk moet wellicht een speciale vrijwilligerspool worden opgezet, zoals ook de projecten 'vriendendiensten' gebeurt⁴⁵, of worden samengewerkt met de vrijwilligerscentrale. Hier zien wij een taak weggelegd voor het welzijnswerk, in samenwerking met de vrijwilligerscentrale en de begeleiders en verzorgers van bewoners met een beperking, om in ieder geval eerste stappen te zetten in die richting. Al hebben zij daar wellicht wat hulp, extra capaciteit en een zetje voor nodig.

Een meer algemene observatie is dat extramuralisering heeft plaatsgevonden in de zin dat de zorg nu meer buiten de muren van de zorginstelling wordt gegeven – zoals hoofdstuk 2 ook liet zien – maar dat er geen sprake is van daadwerkelijke vermaatschappelijking van de zorg. Verzorgenden en begeleiders zijn nog steeds primair gericht op de verzorging en ondersteunen van bewoners, en minder op het zelfstandig maken of activeren van de bewoners, kortom de *empowerment*. Het leggen van contacten met buurtbewoners en de sociale integratie van hun bewoners, vinden zij niet altijd tot hun takenpakket horen⁴⁶.

Wijk zonder scheidslijnen: voorzieningen en activiteiten

Duidelijk is dat IJburg voor bewoners met een beperking nog steeds geen wijk zonder scheidslijnen is. Over de woningen zelf is men zeer tevreden, maar daarbuiten valt steeds opnieuw weer de rolstoelonvriendelijkheid op. De meest basale voorzieningen, zoals een apotheek, zijn niet toegankelijk voor bewoners met een rolstoel, laat staan de commerciële zoals winkels, of recreatieve voorzieningen zoals Blijburg en eetgelegenheden. Berucht zijn onder andere de betonblokken, de (voor een rolstoel onoverbrugbare) niveauverschillen en vele trapjes, maar ook de tram waar geen elektrische rolstoel en slechts twee niet-elektrische rolstoelen per keer in mee kunnen. Ook ten aanzien van de multifunctionele stadswijk zijn de scheidslijnen nog haarscherp. Bewoners met een mobiliteitsbeperking geven aan dat wonen, werken en ontspanning dicht bij elkaar moeten worden gebracht wil het voor hen een leefbare wijk worden. Op dit moment moeten zij daarvoor de wijk uit reizen. Het ontbreekt daarbij vooral aan voorzieningen voor dagbesteding of werk, ontmoeting en ontspanning.

Zo werd steeds opnieuw de behoefte aan sportvoorzieningen genoemd. Daarbij dachten de bewoners niet per se aan een nieuw, speciaal ingericht complex, maar eerder aan een eenvoudige rolstoeltoegankelijke gymzaal, waar ze zelf naar toe kunnen, met eenvoudige attributen zoals ballen of wat toestellen. Wellicht kan bekeken worden of de gymzalen van de basisscholen zich daarvoor lenen. In een dergelijke ruimte zou ook rolstoeldansen

Noot 45 Zie www.vriendendiensten.nl

Noot 46 Ouders spreken hen daar wellicht ook niet op aan.

gegeven kunnen worden, of eenvoudige feestjes waar (disco)muziek wordt gedraaid. Voor de jonge mensen met een verstandelijke en lichamelijke beperking, die afhankelijk zijn van de buurt voor wat vertier en afleiding, zou dit een plek kunnen zijn die tegemoet komt aan hun behoefte om elkaar en anderen te treffen, en waar ze wat kunnen kletsen of dansen.

Keer op keer kwam de behoefte aan een zwembad naar boven. Het bewegen in water is een heel gezonde vorm van oefening voor mensen met een lichamelijke beperking, zeker voor degenen die de hele dag in een rolstoel zitten. Ook hier geldt: een eenvoudig klein zwembadje is al genoeg, zo lang het rolstoeltoegankelijk is en het water warm genoeg. Wellicht is deze bijzondere voorziening ook te gebruiken voor bewoners zonder beperking, zoals kleine kinderen, oudere bewoners (warmer water), of allochtone vrouwen die geen zwemdiploma hebben. Te overwegen valt het combineren van een aanbod voor deze groepen in de vorm van soort badhuis, wat in eerder onderzoek is genoemd als voorziening die welkom zou zijn onder allochtone bewoners (vrouwen) op IJburg⁴⁷.

Ambitieuzer is de wens van een kinderboerderij. Daar komen kinderen in contact met bewoners met een verstandelijke beperking, die graag dieren voeren en verzorgen. We hebben in andere wijken mooie voorbeelden gezien van een door bewoners zeer gewaardeerde kinderboerderij, gecombineerd met een terras, deels gerund door vrijwilligers, en met een ecologische tuin⁴⁸. Kortom, een *groene* plek waar veel verschillende bewoners elkaar treffen en waar zij familiariteit op kunnen bouwen. Dit is belangrijk voor het thuisvoelen van alle bewoners, en zeker voor de meer kwetsbare bewoners zoals degenen met een beperking.

Alle genoemde voorzieningen passen uitstekend binnen de ideologie van de wijk zonder scheidslijnen: bijzondere voorzieningen die ook door andere bewoners worden gebruikt, en algemene voorzieningen die toegankelijk zijn voor bijzondere groepen.

Voor de bewoners van de woongroep met mensen met psychische problemen geldt dat zij blijven kampen met stigmatisering. Het betreft hier een breder maatschappelijk probleem en de neiging van veel mensen om anderen in te delen in categorieën. Desondanks zou meer informatie, en waarschijnlijk directer intermenselijk contact, een bijdrage kunnen leveren aan het verminderen daarvan. Initiatieven als het sociaal restaurant De Stek, waar mensen met psychische problemen werken en via een gezamenlijke maaltijd andere bewoners kunnen ontmoeten, maar ook de eetgroep van John Palman (een particulier initiatief) worden zeer gewaardeerd door de gebruikers, en lijken alleen al daarom alle steun te verdienen.

Wat de bewoners zonder beperking betreft, viel vooral de behoefte aan speelvoorzieningen (met toezicht), activiteiten voor de jeugd, en meer groen (bomen) in de wijk op. Net als de bewoners met een beperking noemen zij heel frequent een zwembad en een kinderboerderij.

Waar lopen de scheidslijnen

Op basis van dit onderzoek concluderen wij dat er ook in sociaal opzicht scheidslijnen zijn tussen bewoners met en zonder beperking, al lopen die vooral tussen bewoners met psychische problemen en de omwonenden. De scheidslijnen tussen, enerzijds, bewoners in rolstoelen of bewoners met een

Noot 47 Zie Dautzenberg 2008c.

Noot 48 Dautzenberg, 2008c.

verstandelijke beperking, en, anderzijds, de andere bewoners zijn veel minder scherp: tegenover deze bewoners staan de meeste omwonenden neutraal-positief. Tegelijkertijd blijkt dat het daadwerkelijke contact tussen bewoners met en zonder beperking minimaal is, terwijl bij een deel van de bewoners met een beperking de behoefte daaraan wel duidelijk aanwezig is. Scheidslijnen zijn er ook *binnen* de woonvormen, en vooral daar waar bewoners met alleen fysieke problemen (dwarslaesie of CVA) in dezelfde voorziening zitten als bewoners met een (zwaar) verstandelijke beperking. Gelijkgestemdheid en een vergelijkbaar denkniveau is een voorwaarde voor meer contact.

In sociaal opzicht lijken echter scherpste scheidslijnen op IJburg te lopen tussen bewoners met verschillende leefstijlen en uiteenlopende sociaal-economische achtergronden. Zowel bewoners met als zonder beperkingen zeggen dit te ervaren.

Ronduit zorgwekkend lijken de scheidslijnen tussen allochtone en andere bewoners en de negatieve wijze waarop autochtone bewoners tegen hun allochtone medebewoners aankijken. Er lijkt nauwelijks burenccontact tussen bewoners van verschillende etnische afkomst. Waar dat contact er is, lijkt het eerder negatief dan positief.

Wij bevelen beleidsmakers aan om te werken aan de scheidslijnen tussen bewoners met een psychiatrische beperking en hun omwonenden, in de zin van het verminderen van de stigmatisering van dit type bewoners, maar ook binnen de beschermde woonvormen: bewoners met een (zwaar) verstandelijke beperking en bewoners die alleen fysiek beperkt zijn (rolstoelgebonden). Deze twee typen bewoners kunnen wellicht beter niet dezelfde woonvorm delen.

Zeker zo belangrijk is het werken aan prettig samenleven van bewoners met zeer verschillende leefstijlen, en het bevorderen van positief contact tussen bewoners van verschillende etnische achtergronden.

Bijlage

Bijlage 1 Literatuurlijst

Ahdidouch, K. (2007). *Onbeperkt meedoen!* Den Bosch: Divers.

Cardol, M., Speet, M., & Rijken, M. (2007). *Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking*. Utrecht: NIVEL.

Cardol, M., Vervloet, M., & Rijken, M. (2006). *Participatie van mensen met beperkingen 2005*. Utrecht: NIVEL.

Dautzenberg, M., Kolner, C., & Soomeren, P. van; m.m.v. Nelissen, T., & Kleuver, J. de. (2008a). *Sociale samenhang: mythe of must? Misvattingen, discussies en beleid-simplicaties*. Amsterdam: DSP-groep.

Dautzenberg M, Kolner C & Van Soomeren P. (2008b). *De waarde van de wijk. Perspectieven en verwachtingen van bewoners, gemeenten en professionals op de wijk*. Amsterdam: DSP-groep.

Dautzenberg, M. (2008c). *Thuisvoelen in de buurt; een kwalitatieve verkenning naar de beleving van sociale samenhang in de wijk*. Amsterdam: DSP-groep.

Groenendijk, J., & Dautzenberg, M. (2008). *Klanttevredenheid Wmo 's-Hertogenbosch*. Amsterdam : DSP-groep.

Kwekkeboom, M., Boer, A. d., Campen, C. v., & Dorrestein, A. (2006). *Een eigen huis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kwekkeboom, R. (2006, december 21). "Wij gevoelen 't edele onzer bestemming, maar niet minder het gewigt onzer verpligting". *Sociaal isolement. Te keren of accepteren?*, 4-17. Amsterdam.

Kwekkeboom, R. (2004, januari 23). *De waarde van Vermaatschappelijking*. Breda: Avans Hogeschool.

Kwekkeboom, R., & Timmermans, J. (2007a, december). *Zelf verantwoordelijk in veranderende wereld*. *WMO magazine*, pp. 22-25.

Kwekkeboom, R. (2007b). *Met zorg vernieuwen*. www.cordaan.nl.

Lammers, B & Reijndorp, A. (1999). *IJburg een wijk zonder scheidlijnen. Nieuw land, nieuwe structuren van wonen, zorg en welzijn*. In opdracht van Projectbureau IJburg en Bestuurlijk Tripartite Overleg Zorg.

Lans Van Der J. 2003. *Het woninkrijk der bloemstraters*. Amsterdam: De Balie.

Schnabel, P., Bijl, R., & Hart, J. d. (2008). *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie*. Den Haag: SCP.

Verplanke, L., Veldboer, L., Duyvendak, J. W., Handel, C. v., Maarschalkweerd, A., Groenendijk, J., et al. (2008). *Onder de mensen?* Den Haag: NICIS Institute.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. 2006. *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.